

ÜNİTE 1

TÜRKİYE EKONOMİSİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ VE DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ YERİ

Ekonomi (iktisat) sosyal bir bilimdir. Sosyal bilimlerde fen(doğa) bilimlerinden farklı olarak aynı konuda birden fazla doğru olabilmektedir. Örneğin benzer tedbirlerin yer aldığı bir ekonomi politikası iki farklı ülkede veya farklı zamanlarda uygulandığında farklı sonuçlar yaratmaktadır. Aynı şekilde bir olaya dünyanın değişik yerlerindeki farklı toplumlar aynı tepkileri verebildiği gibi bazı durumlarda da çok farklı tepkiler de verebilmektedir. Bu tepkilerde ülkenin içinde bulunduğu coğrafya kadar o ülkenin gelişmişlik düzeyi ve toplumsal yapı gibi pek çok faktör etkili olmaktadır. Bu gerçeklerden hareketle, bir ülke ekonomisinin değerlendirirken söz konusu ülkenin sahip olduğu tüm kaynakları dikkate almak gerekir.

TÜRKİYENİN COĞRAFİ KONUMU VE DOĞAL KAYNAKLARI:

Türkiye'nin Yüzölçümü ve Coğrafi Konumu: Kuzey yarımkürede yer alan Türkiye'nin yüzölçümü 783.577 km kare , izdüşüm alanı ise 779.452 km karedir. Göller ve adalar da dahil edildiğinde, toplam yüzölçümü 814.578 km kareye izdüşüm alanı ise 783.562 km kareye yükselmektedir. Yüzölçümü büyüklüğüne göre yapılan sıralamada **Türkiye dünyanın 34'ncü büyük ülkesidir**. Ülke topraklarının yarısından fazlası dağlarla ve engebeli arazilerle kaplı olduğu için ortalama yükselti oldukça yüksektir. (1.132 m) Bu nedenle gerçek yüzölçümü ile izdüşüm alanı arasında önemli bir farklılık mevcuttur.

Türkiye Coğrafi olarak 3 kıtanın (ASYA, AVRUPA, AFRİKA) birbirine en çok yaklaştığı yerde, Asya ile Avrupa'yı birbirinden ayıran iki önemli deniz boğazının üzerindedir. Ülke topraklarının yaklaşık %97'si Asya, %3'ü ise Avrupa kıtasındadır. Ülke yaklaşık olarak 35 derece – 42 derece kuzey paralelleri ile 25 derece – 44 derece doğu meridyenleri arasında yer alır. Türkiye'nin en doğusu ile en batısı arasındaki uzaklık 1.660 km iken kuzey ile güney arasındaki mesafe 650 km'dir. Türkiye doğuda Gürcistan (276 km) Ermenistan (328km) Azerbaycan (18 km) ve İran (560 km) batıda Yunanistan (203 km) ve Bulgaristan (269 km) güneyde Irak (384 km) ve Suriye (911 km) ile komşudur. Ülkenin toplam sınır uzunluğu 10.765 km'dir. Bunun 2.949 km'si kara, 7.846 km'si ise **deniz** sınırındır.

Coğrafi konum Türkiye'ye başta jeopolitik ve ekonomik olmak üzere pek çok açıdan fırsatların yanı sıra tehditler de yaratmaktadır. Coğrafi konumun doğurduğu tehditlere soğuk savaş döneminin getirdiği olumsuzlukları, Ortadoğu da yaşanmış / yaşanmakta çatışmaları ve savaş ortamını örnek verebiliriz.

Coğrafi Bölgeler ve Ekonomik Faaliyetler Arasında İlişki: Türkiye coğrafi olarak **7 bölgeye** (Mar mar a, E ğe, Akdeniz, İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu) ve idari açıdan **81 ile** (vilayete) ayrılmıştır. Coğrafi bölgeler tespit edilirken bölge içinde yer alacak illerin hem doğa şartlarının hem de beşeri ve ekonomik özelliklerinin nispeten benzerlik göstermesi önemli kriterlerdir.

Coğrafi yapı bölgedeki tüm üretim faaliyetlerini etkilemektedir. Yüksek, engebeli, ısı farkının yüksek olduğu ve kış şartlarının uzun sürdüğü bölgelerde tarım (bitkisel üretim) ve sanayi faaliyetleri sınırlı kalmaktadır. Bu bölgede hayvancılık faaliyetleri yoğunlaşmaktadır.

Türkiye Yarı kurak biri iklim özelliğine sahiptir. Kuzeyde her mevsim yağışlı olan Karadeniz iklimi, güneyde yazları kurak ve çok sıcak, kışlar ise ılık ve yağışlı olan Akdeniz iklimi görülür. İç bölgelerde (İç Anadolu, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu'nun büyük bir kısmında) Karasal iklim görülür. Az yağış alan bu bölgelerde yıllık ve günlük sıcaklık farkları çok olup özellikle iç ve doğu Anadolu da kışlar uzun ve soğuktur.

İklim ve doğa koşulları bölgelerin beşeri ve ekonomik yapılarını etkilemektedir. Türkiye de en çok göz veren bölgelere bakıldığında Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinde coğrafi ve iklimsel şartlara bağlı olarak üretimin özellikle sanayileşmenin yetersiz olması, göçü tetikleyen önemli unsurlardandır.

Bölgelerin ekonomik kalkınmasının başarılmasında bölgedeki mevcut yapıların iyi etüt edilmesi büyük önem arz etmektedir.

Madenler: Türkiye toprakları, sahip olduğu jeolojik yapı nedeniyle bünyesinde pek çok **madeni** bulundurmaktadır. Dünya genelinde ticareti yapılan **90** çeşit madenden bugüne kadar sadece **13'ünün** varlığı **Türkiye'de** belirlenmemiştir. Türkiye dünyada kendi hammadde gereksiniminin önemli bir bölümünü karşılayabilen **maden çeşitliliğine** sahip sayılı ülkelerden biri olsa da özellikle **petrol, doğalgaz** ve **taşkömürü** gibi **yakıt maddeleri** açısından büyük ölçüde dışa bağımlıdır.

Türkiye dünya toplamında **maden** üretiminde **28'inci** , üretilen maden çeşitliliği açısından da **10'uncu** sırada yer almaktadır.

Türkiye'de çıkarılan madenleri "**yakıt madenleri**" "**hammadde madenleri**" ve "**çeşitli madenler**" olmak üzere **3** temel grupta toplamak mümkündür. Başlıca yakıt madenleri , **Kömür, linyit, petrol** ve doğalgazdır.

Hammaddeleri ise, Demir, bakır, krom ve manganez ve bor şekilde sıralanabilir.

Stratejik Bir Maden : Bor

Türkiye, dünyanın en büyük ve en iyi kalitede bor rezervlerine sahip olup, dünya bor talebinin önemli bir kısmını karşılamaktadır. Dünyada 8 ülkede bor rezervi bulunmakla birlikte önemli bor yatakları Türkiye, ABD VE Rusya'da yer almaktadır. Türkiye toplam 3 milyar ton rezerv miktarı ile dünya toplam bor rezervi sıralamasında %72lik pay ile ilk sıradadır. Görüldüğü gibi bor çok geniş bir alanda kullanılan stratejik bir üründür.

Su Kaynakları: Türkiye'nin kara sularını **akarsular, durgun sular** ve **yeraltı sular** olmak üzere 3 grupta inceleyebiliriz. Türkiye akarsular açısından zengin bir ülke olmasına karşılık bu su kaynaklarının düzensiz akışları ve eğimleri nedeniyle akarsularda **nehir taşımacılığı** yapılmamaktadır. **Akarsular** kuvvetli eğimleri ve gömük yataklarıyla büyük hidroelektrik potansiyeline sahiptirler. Türkiye durgun sular (**göller**) açısından da zengindir. Ülkemizde küçük göller birlikte **120'den fazla doğal göl** bulunmaktadır.

Türkiye'nin en büyük gölü 3.712 km kare alan ile Van Gölüdür. Türkiye'nin önemli yeraltı su rezervlerine sahip olduğu tahmin edilmektedir. Su kaynaklarının önemli bir kısmı buharlaşma ve yeraltı su kaynaklarını besledikleri için kullanılamamaktadır. Diğer yandan göllerin bir kısmının tuzlu ve sodalı olması dikkate alındığında, Türkiye'nin kullanılabilir su açısından zengin bir ülke olmadığı söylenebilir. Kişi başına düşen yıllık kullanılabilir su miktarı 1.519 m³ civarındadır.

Türkiye su azlığı yaşayan bir ülke konumundadır.

TÜRKİYENİN NÜFUSU VE DEMOGRAFİK GÖSTERGELERİ

Nüfusun Ülke Ekonomisi Açısından Önemi: Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yerleşik olan nüfus, **ülke nüfusunu**

oluşturmakta dır. Ülke nüfusu ekonomideki temel üretim faktörlerinden **emeğin** kaynağını oluşturmada, ayrıca toplam tüketimi belirlemektedir. Nüfus büyüklüğü kadar nüfusun yaş gruplarına ve yerleşim yerlerine göre dağılımı, eğitim düzeyi, nüfusa yeterli eğitim ve sağlık hizmetlerinin sunulup sunulmadığını yanı sıra nüfusun ne kadarının sosyal güvenlik sistemi kapsamında olduğu gibi göstergeler de ülkenin sosyoekonomik kalkınması açısından önemlidir. Nüfus ülkenin savunma ve askeri gücünü belirleyici role sahiptir.

Nüfus artış hızı, ülke ekonomisinin yıllık net büyümesini de etkilemektedir. Bu nedenle ülke ekonomisinin yıllık büyüme hızının nüfus artış hızının çok üstünde olması arzulanır. Artan nüfusa bağlı olarak eğitim ve sağlık harcamalarına daha fazla ihtiyaç duyulur. Bu noktada ihtiyacı olan temel hizmetlerin sağlanması gerekir. Bu ise Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sınırlı kaynakların, hızlı nüfus artışı nedeniyle **Demografik Yatırımlar** için harcanması demektir. Hızlı nüfus artışı ülkenin daha verimli yatırımlara gidecek kaynaklarını emer, dolayısıyla hızlı ekonomik kalkınma açısından olumsuzluk yaratır.

Nüfus Sayımı, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Toplam Nüfus: Nüfus sayımı ülke için de yaşayan nüfusu doğrudan bir şekilde tespit edebilmek için yapılmakta dır. Bu sayımlarda, nüfusun idari birimlere göre dağılımının yanı sıra toplumun başlıca demografik, sosyal ve ekonomik niteliklerini tam ve doğru bir şekilde ortaya çıkaran veriler de elde edilir. Bir ülkede toplumu oluşturan fertlerin sayısı, **cinsiyeti, yaşı, mesleği ve öğrenim durumları,** o ekonominin **üretim gücünü** ortaya koymaktadır. Nüfus ülkenin emek arzının belirleyicisidir. Nüfusun yetersiz olması ekonomik kaynakların atıl kalmasına ülkenin üretim gücünün potansiyelinin altında olmasına ve birçok başka olumsuzluğu beraberinde getirmektedir.

Osmanlı İmparatorluğunda Nüfus Sayımı ve Amaçları: Türkiye Cumhuriyeti'nde önce Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk nüfus sayımı **2.Mahmut döneminde 1830-1831** arasında yapılmıştır. Bu nüfus sayımında amaç, devletin **asker** potansiyelini ve **vergi** kaynaklarını tespit etmektedir. Bir diğer amaç, ülkede yaşayan Müslüman ve Müslüman olmayan nüfusu ortaya çıkarmaktır. Bu sayımda sadece erkek nüfus sayılmıştır.

Osmanlıda Modern anlamda ilk nüfus sayımı 1882-1890 döneminde gerçekleştirilmiştir. Bu sayımda ülkedeki kadın nüfusu da

tespit edilmiştir. Osmanlıda son nüfus sayımı 1903-1907 yılları arasında yapılmıştır. Son sayımda İmparatorluğun toplam nüfusu **20,8** milyon kişidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Nüfus Sayımları: Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan nüfusun tespitine yönelik ilk sayım **1927** yılında yapılmıştır. **1927** sayımında toplam Türkiye nüfusu **yaklaşık 13,7** milyon kişidir. İlk nüfus sayımında kadın nüfusu erkeklerden yaklaşık 400 bin kişi fazladır. Cumhuriyet Döneminde ikinci nüfus sayımı **1935** yılında yapılmış bu sayımı takiben 1990 yılında kadar **her 5 yılda** bir nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir. Söz konusu sayımlar belli bir günde sokağa çıkma yasağı uygulanarak yapılmakta idi. Sayım anında ülkede bulunan T.C vatandaşları ile yabancılar sayılmakta buna karşılık ülkede ikamet eden fakat sayım anında ülke dışında bulunan kişiler ise sayım dışı kalmakta idi. Nüfus sayımı 1990 dan sonra 10 yılda bir yapılmaya başlanmıştır.

25 Nisan 2006'da çıkarılan **5490** sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu ile **Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne** geçilmiştir. **2007** yılın da ilk ADNKS yapılmıştır ve sonuçları **21 Ocak 2008** de açıklanmıştır. Sonuçlar **TÜİK** tarafından her yılın **OCAK** ayında açıklanmaktadır. Nüfus istatistikleri her yıl bu sisteme dayalı olarak üretilmektedir.

Nüfus Artışı: Cumhuriyet İlanından sonra nüfus artışı teşvik edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun son dönemindeki savaşlar,

ülke nüfusunu özellikle de erkek nüfusu azalmış idi . Diğer yandan yetersiz sağlık hizmetleri ve beslenmenin yanı sıra diğer faktörlerin de etkisiyle ölüm oranları gelişmiş ülkelere göre oldukça yüksek idi. Nüfus artışı özellikle 2.Dünya savaşından sonra hızlanmıştır. Nüfus artışında, teşviklerin yanı sıra eğitim düzeyinin düşüklüğü de önemli bir belirleyici olmuştur. Yetişkin her bireyin potansiyel bir iş gücü olması aileleri sosyo ekonomik güdülerle daha fazla çocuğa yönelmiştir. 1950 – 1960 döneminde nüfus artışı rekor düzeye ulaşmıştır. Ülkenin nüfusu 1975 sonrasında da olsa azalma eğilimindedir.

Nüfus ülke için her açıdan önemli bir kaynaktır.

Nüfusun Eğitim Özellikleri: Eğitim, iş gücünün niteliği açısından önemli bir göstergedir. Eğitim, işgücünün daha nitelikli hale gelmesini sağlayarak beşeri sermayenin gelişmesini sağlar. Günümüzde beşeri sermaye en az fiziki sermaye kadar önemli bir faktördür. İş gücü niteliği genelde eğitim düzeyi ile ölçülmektedir. Fakat iş gücünün niteliğini sadece alınan diploma ile ölçmek yanıltıcı olabilir. İş başında alınan eğitim ,kullanılan teknoloji ve edinilen deneyim ve tecrübelerde nitelik açısından önemlidir.

Türkiye Cumhuriyeti 1924'teki Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim sistemini, ardından Harf Devrimi(1928) ile de kullanıldığı alfabeyi değiştirmiştir. Özellikle Harf devrimi ile pek çok kişi yeni sisteme göre okuyamaz olmayan nüfusa dahil edilmiştir. Türkiye de eğitim ve öğretim anlamında Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze önemli ilerleme sağlanmış olsa da gelişmiş ülkeler düzeyi henüz yakalanmıştır. 1997 de 4036 sayılı **sekiz yıllık kesintisiz zorunlu temel eğitim yasa**sı ile birlikte 5 yıllık olan zorunlu eğitim ve öğretim 8 yıla çıkarılmıştır. Yasa eğitim süresi açısından olumlu sonuçlar yaratırken endüstri ve meslek liselerine yönelik talebi ciddi ölçüde düşürmüştür. Bu da sanayinin nitelikli ara elemanı ihtiyacını karşılamasında olumsuzluklar yaratmıştır.

Türkiye'nin hızla artan nüfusunun eğitim ihtiyacını karşılaması için eğitim harcamalarını artırması gereklidir. Hızlı nüfus artışı eğitim açısından yeni bina ve derslik ihtiyacını artırmaktadır. Bununla birlikte öğretmen açığı da söz konusudur.

TÜRKİYE'DE İNSANİ GELİŞİMİŞLİK: 1970'Lerden önce "kalkınma" diğer bir ifadeyle "gelişme" büyük ölçüde, milli gelirdeki artışlarla eşit görülmekteydi. Genelde ülkenin kalkınma düzeyini ölçmen için kişi başına milli gelir kullanılmıştır. Kalkınmayı ekonomik büyüme ile özdeşleştiren bu yaklaşım, ekonomik büyümenin yoksulluk gerçeğini ortadan kaldırmadığı ve ortaya çıkan çeşitli toplumsal sorunlara çözüm getirmediği için eleştirilmiştir. Kişi başına milli gelir önemli bir refah göstergesi olmasına karşılık iyi okunmadığı vakit yanıltıcı olabilmektedir.

İnsani Gelişme Endeksi: Kalkınmada İnsani Boyutun Ölçülmesi

Ülkelerin kalkınma düzeylerini belirlemede kullanılan en yaygın ölçümlerden biri de Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından kullanılan "İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE)" diğer adıyla "Beşeri Kalkınma Endeksidir. UNDP 1990 yılından bu yana yıllık İnsani Gelişme Raporu (Beşeri Kalkınma raporu) yayımlamaktadır. Rapor'da ülkelerin ekonomik göstergelerinin yanı sıra ekonomik olmayan göstergelerine ilişkin veriler de ele alınarak İGE değerleri hesaplanmaktadır. Bunun yanında ülkelerin kalkınma politikaları ele alınmakta ve kalkınmada insanı gelişme üzerinde özellikle durulmaktadır.

İGE değerlerine göre ülkeleri 4 gruba ayırmaktadır Bunlar,

*Çok yüksek insani gelişme *Yüksek insani gelişme *Orta insani gelişme *Düşük insani gelişme

İnsani Gelişme Endeksi Ve Türkiye: UNDP'nin 2011 yılı İnsani Gelişme Raporu'nda Türkiye 187 ülke arasında 92'nci sıradadır. Türkiye, bir önceki yıla göre iyileşme sağlayarak 3 basamak yukarı çıkmıştır. Bu gelişmede Türkiye'nin milli gelir seviyesinin küresel ekonomik krizden görece az etkilenmesi ve doğumda beklenen yaşam süresinin 72,2 yıldan 74 yıla çıkması önemli rol oynamıştır. Geçmişe yönelik yapılan hesaplamalarda ise Türkiye 1965 yılında düşük insani gelişme düzeyinde iken, 1972 yılında orta insani gelişmişlik düzeyine yükselmiştir.

İnsani Gelişmişlik Raporu'nun diğer adıyla Beşeri Kalkınma Raporu'nun hazırlandığı 1990 yılından günümüze Türkiye'nin İGE değerinde yıllık ortalama artış %1,08 dir. Bu artış dünya ortalamasından (%0,66) yüksek olmasına karşılık, doğru asya ve pasifik ülkeleri ile güney asya ülkelerindeki ortalama orandan düşük kalmıştır.

2011 İnsani Gelişme Raporu ve Türkiye: Türkiye özellikle eğitim, sağlık, gelir dağılımı gibi ekonomik ve sosyal alanda gelişmiş ülkelerin yanı sıra pek çok gelişme yolundaki ülkenin gerisinde kalmıştır. İGE değerlerine göre yapılan sıralamada Türkiye'nin gerilerinde kalmasında ekonomik olmayan göstergeler oldukça fazla etkili olmuştur. Eğitim ,bilim, sağlık ve diğer çevresel faktörlere ilişkin endekslerdeki düşük performanslar Türkiye'nin sıralamadaki yerini aşağıya çekmiştir. Kişi başına milli gelir sıralamasında 65'inci olan Türkiye gelir dışı insani gelişmişlik endeksi sıralamasında 116'ncı sırada yer almaktadır.

TÜRKİYE'DE İŞGÜCÜ PİYASASINA İLİŞKİN TEMEL GÖSTERGELER: Türkiye işgücü piyasasındaki gelişmeler aktif nüfus , işgücüne katılma oranı, bağımlılık oranı, istihdam oranı, işsizlik ve işgücü maliyetleri çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bir ülkede , ülke nüfusunun tamamı üretim sürecine katılmamaktadır. Hastalar, yaşlılar, sakatlar, askerler ve mahkumların yanı sıra üniversite yurtları ve yerleştirme yurtlarında kalanlar çalışmamaktadır. Bunların dışında kalan 15 ve daha üstü yaş gruplarındaki bireyler Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusu oluşturmaktadır. Aktif nüfus ülkenin işgücü arzını oluşturur. Aktif nüfusunun tamamı istihdam edilmeyebilir.

İstihdam, Çalışmak istek ve yeteneğinde bulunan bireylerin üretim sürecinde kullanılmasıdır.

İşsiz, ise çalışma istek ve yeteneğinde olduğu halde geçerli ücret ve çalışma şartlarında iş bulamayan bireylere denir.

İşgücüne Katılma Oranı , Nüfusun işgücü olan kısmının kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusa oranıdır. İKO nüfusun yaş gruplarına göre dağılımının yanı sıra okullaşma oranı, emeklilik yaşı, kişi başına gelir düzeyi gibi pek çok ekonomik ve sosyal değişkene bağlıdır.

Bağımlılık Oranı, ise Ülkede Çalışan her 100 kişinin, bakmakla yükümlü olduğu çalışmayan (0-14 ile 65 +) kişi sayısı ile ölçülmektedir. Bu oran gençler ve yaşlılar için ayrı ayrı hesaplanmaktadır.

Aktif Nüfus, ülke nüfusunun üretici konumunda olan kesimi , 15-64 yaş arası bireylerden oluşmaktadır. Hastalar, yaşlılar, sakatlar, askerler ve mahkumların yanı sıra üniversite yurtları ve yetiştirme yurtlarında kalanlar, üretim sürecine katılma imkanı olmadıkları için aktif nüfus içinde yer almazlar.

2011 yılı verilerine göre, Türkiye’de yaklaşık 53,6 milyon kişi kurumsal olmayan çalışma çağındaki toplam nüfus içinde 26,7 milyon kişi işgücünü oluşturmaktadır.

2009’da küresel mali krizin de olumsuz etkisiyle üretimde yaşanan daralma işsizlik oranı %14 lük rekor düzeye çıkarmıştır.

2000-2012 döneminde istihdamda tarımın payı hızla azalarak %36 dan %25,2’ye inmiştir.

İşgücü Maliyetlerinde Gelişmeler: Türkiye’de istihdamın artırılmasında yüksek olan işgücü maliyetlerinin aşağıya çekilmesi önemlidir. Bu maliyetlerin aşağıya çekilmesi hem kayıt dışı istihdamı hem de işsizliği azaltacaktır. 1998 -2010 döneminde işgücü maliyetlerinde reel anlamda bir artış söz konusudur. Şubat 2001 krizi nedeniyle işçi ücretlerine düşük zam yapılması hatta indirme gidilmesi işçi kesiminde maliyetleri azaltmıştır.

Türkiye, özellikle tekstil gibi belirli ürünlerin üretiminde düşük işgücü maliyetleri nedeniyle önemli bir rekabet üstünlüğüne sahip idi. Son dönemde Türkiye’de işgücü maliyetleri de reel anlamda (Dolar bazında) ciddi bir artış söz konusudur.

TÜRKİYE’DE SOSYAL GÜVENLİK

Tanım ve Kapsam: Sosyal güvenlik, sosyal refah devleti anlayışının en önemli uygulamalarından biridir. Sosyal güvenliğin temeli, bireylerin yaşamlarında karşılaşılabilecekleri olası risklere karşı önceden tedbir almalarına dayanır. Çünkü bireyler yaşamları boyunca kendi iradeleriyle ya da iradeleri dışında çeşitli mesleki, fizyolojik ve sosyo – ekonomik risklerle karşı karşıyadırlar. Bireylerin ve bireylerin aileleri için bu risklerin ortadan kaldırılması, etkilerinin azaltılması veya sonuçlarının onarılması sosyal refah devletinin temel yükümlülükleri arasındadır. Ayrıca devlet sosyal güvenlik hizmetlerini toplumu oluşturan tüm bireylere hiçbir ayırım ve ayrıcalık gözetmeden götürmek zorundadır.

Sosyal güvenlik sistemi bireylerin bugünü ve geleceği için bir sigorta niteliği taşımaktadır. Sosyal güvenlik sistemi kişilere, belirli sosyal risklerin gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkan muhtelif zararların, ilave maliyetlerin veya gelir kayıplarının kısmen veya bütünüyle telafisine yönelik ekonomik güvence sistemidir.

Uluslararası standartlar bakımından sosyal güvenliğin kapsamında kısa ve uzun vadeli ekonomik ve sosyal risklere karşı sigorta oluşturulması ve belirlenen hak sahiplerine aylık bağlanması ya da diğer ödemelerin yapılması yer almaktadır. Geniş anlamda sosyal güvenlik kapsamına sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar girmektedir.

Sosyal hizmetler daha çok bakıma muhtaç durumdaki bireylere yönelik verilen ve onların onurlu bir yaşam için gerekli tüm ihtiyaçlarının karşılanmasını kapsamaktadır.

Sosyal yardımlar ise yoksulluğu ortadan kaldırmaya yönelik yardımlardır. Geniş açıdan bakıldığında sosyal güvenlik, toplum refahının artırılması ve yaşam standartlarının yükseltilmesi için sosyal ve ekonomik politikaların hayata geçirilmesini kapsamaktadır.

Sosyal güvenlik kavramı her ne kadar sosyal yardım ve sosyal hizmetleri de içeren geniş bir anlama sahip olsa da sosyal güvenlik sistemleri ağırlıklı olarak sosyal sigortalar temelinde olmuştur.

Sosyal güvenlik ihtiyacı çağdaş toplum için bir zorunluluk haline gelmiştir. Bireylerin giderek artan güvenlik ihtiyaçlarının cevap verecek ve onlara insan onuruna yaraşır huzurlu ve mutlu bir yaşam sunacak bir yapıya ihtiyaç duyulmaktadır.

TÜRKİYE’DE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ

Osmanlı’da Sosyal Güvenlik: Türk toplum geleneğinin bir parçası olan güçlü aile bağları ve yardımlaşmanın yanı sıra vakıf kültürü toplumundaki sosyal dayanışmayı artmıştır. 18. Yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti’nde Sosyal güvenlik daha kurumsal bir yapı kazanmış ve ilk kez bu yüzyılda sosyal yardım amaçlı vergi toplanmaya başlanmıştır. 19.Yüzyılda ise Darülaceze, Darüşşafaka gibi kurumların yanı sıra emeklilik ve yardımlaşma sandıkları kurulmuştur. Tanzimat sonrasında çalışma hayatı ve işçilerle ilgili yapılan kanuni düzenlemeler ise dar kapsamlıdır. Bu düzenlemeler,

*Maden Nizamnamesi *Dilaver Paşa Nizamnamesi *Maadin Nizamnamesidir.

Modern anlamda sosyal güvenlik Osmanlı devleti'nde Avrupa'ya oranla oldukça geç gelişme göstermiştir.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sosyal Güvenlik: Sosyal güvenlik anlamında Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki düzenlemelerin yanı sıra Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki düzenlemeler de dar kapsamlı ve yetersiz kalmıştır. 1921'deki 151 sayılı Ereğli Havzai Fahmiesi Maden Amelesinin Hukukuna Mütealilik Kanun ile kurulan **Amele Birliği** Türkiye'nin kanun ile kurulan ve üyeliği zorunlu olan ilk sosyal güvenlik kuruluşudur. Bunun dışında Cumhuriyetin ilk yıllarında, sosyal sigortalara benzeyen çok sayıda emeklilik ve yardımlaşma sandıkları için kanun çıkarılmıştır.

Sosyal Güvenlik Kuruluşları: Türkiye Cumhuriyeti'nde Modern anlamda sosyal güvenlik sistemi II.Dünya savaşı'ndan sonra oluşturulmuştur. Savaştan sonra sosyal sigorta kolları ile ilgili ilk kanun,

4772 sayılı iş kazaları, meslek hastalıkları ve analık sigortaları kanunudur(1945) .

4772 sayılı kanuna paralel olarak 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu (1945) çıkarılmıştır.

4792 sayılı kanunun 1 Ocak 1946 'da yürürlüğe girmesiyle birlikte o tarihe kadar kurulan çok sayıda işçi sandığı **İşçi sigortaları kurumu** çatısı altında birleştirilmiştir.

8 Haziran 1949 'da kabul edilen ve 1 Ocak 1950'de yürürlüğe giren 5434 sayılı kanun ile Türk sosyal güvenlik sisteminin önemli kurumlarından olan **Emekli Sandığı** kurulmuştur.

Sosyal güvenlik alanında 1961 Anayasası önemli bir dönüm noktasıdır. Anayasa'nın (1961) 60.maddesi'nde **"Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar"** hükmü ile sosyal refah devletinde kamunun üstleneceği role vurgu yapılmıştır.

1961 Ana yasası yürürlüğe girmesinin ardından işçi statüsünde çalışanlara ilişkin sigorta kollarına ait çeşitli kanunlara dağılmış bulunan düzenlemeler yeniden gözden geçirilmiştir.

506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu 1964 ile söz konusu düzenlemelerde birlik sağlanmıştır. Bu kanun'a bağlı olarak 1965'te işçi sigortaları kurumu, sosyal sigortalar kurumuna (**SSK'ya**) dönüştürülmüş, işçilerin sosyal güvenlik ile ilgili hakları genişletilmiştir.

1479 Sayılı kanun (1971) ile 1972 yılında Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (**Bağ-Kur**) kurulmuştur.

Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının Birleştirilmesi ve Genel Sağlık Sigortası: Mayıs 2006'da kabul edilen 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile sosyal sigortalar kurumu (SSK) , emekli sandığı ve bağ-kur tek çatı altında toplanarak Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) oluşturmuştur. Böylece farklı kurum ve kanunlara tabi sigortalıların sigorta hak ve yükümlülüklerinin eşitlenmesi, mali olarak sürdürülebilir tek bir emeklilik ve sağlık sigortası sisteminin kurulması öngörülmüştür.

Reform ile aynı zamanda nüfusun tamamına eşit, kolay ulaşılabilir ve kaliteli sağlık hizmeti sunumu amaçlayan genel sağlık sigortası sisteminin oluşturulması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda 31 Mayıs 2006 tarihinde 5510 sayılı Sosyal sigortalar ve genel sağlık sigortası kanunu kabul edilmiştir. 1 Ocak 2007 'de yürürlüğe girmesi öngörülen kanun'un bazı maddelerinin Anayasa mahkemesince iptal edilmesi nedeniyle tüm hükümleri ile yürürlüğe girmesi gecikmiştir.

5510 sayılı Kanun ile sosyal sigortalar alanında birçok konuda norm ve standart birliği sağlanmış ve uygulamaya geçirilmiştir.

Sosyal Güvenlikle ilgili Sorunlar ve Genel Değerlendirme: Türkiye'deki sosyal güvenlik sisteminin yaşadığı sorunlar, gelişmiş ülkelerin aksine nüfusun yaşlanması ve hayatta kalma beklentisinin yükselmesi gibi demografik nedenlerden çok sisteme dışarıdan yapılan siyasi müdahalelerden kaynaklanmıştır. Geçmişte devletin açık net ve istikrarlı bir sosyal güvenlik politikasının olması, sisteme dışardan müdahaleyi mümkün kılmıştır.

Türk Sosyal sigorta sisteminin sorunları, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan temel sorunlarla büyük ölçüde benzerlikler göstermektedir.

Yapısal sorunlar; kurumlar arası norm ve standart farklılıkları, emeklilik yaşı ve erken emeklilik sonu, af uygulamaları ve borçlanma yasaları, kayıt dışı istihdam ve kaçak sorunu, idari ve mali özerlik sorunu, mevcut sistemin yoksulluğa karşı etkin koruma sağlayamaması ve nüfusun tamamının sosyal güvenlik kapsamına alınamaması şeklinde ifade edebiliriz.

Finansal Sorunlar; Aktüeryal dengedeki bozukluk, finansman sorunları, sağlık harcamalarındaki hızlı artışlar, prim tahsilat oranlarındaki düşüklük ile prim oranlarındaki yükseklik, prim karşılığı olmayan ödemeler ve devlet katkısının olmayışı şeklinde sıralayabiliriz.

Sosyal güvenliğin kapsadığı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı, 200li yıllara kadar sosyal devlet gerçeklerini yansıtmamaktadır. Yapılan düzenlemelerle sosyal güvenliğin kapsadığı nüfusun oranı artmıştır. Bu artışın yeterli olduğunu söylemek doğru bir ifade olmayacaktır.

Türkiye'de emeklilere ve diğer hak sahiplerine ödenen aylıkları pek çok kişi için yeterli seviyede değildir. Farklı mevzuatlara tabi emekli ve hak sahiplerine birbirinden çok farklı tutarlarda ödeme yapılmaktadır. Uzun bir dönem yüksek enflasyon ortamında bulunan ülkede emekli maaşı dışında başka geliri olmayan önemli sayıdaki birey ve aile, TÜİK ve TÜRK-İŞ 'in araştırmalarındaki yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

Sosyal güvenlik sisteminin gelirleri ve giderleri arasında uygun bir dengenin oluşturulması ve bu dengenin sürdürülebilir olması

noktasında henüz istenilen bir görünüm mevcut değildir.

Ortalama yaşam süresinin artışı da aylık ödemeleri ve sağlık yardımlarındaki artışlarda sistemin giderlerinin artmasına yol açmıştır. Sosyal güvenlik sisteminin finansman açığının kapatılması, aktif/pasif sigortalı oranı kadar kayıtlı istihdamın ve reel ücretlerin artışına da ihtiyaç duymaktadır.

Sosyal güvenlik hizmetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi için ilk olarak finansman sıkıntılarının giderilmesi ve mevcut kaynakların etkin ve verimli kullanılması gerekir.

Sistemin idari (yönetim) açıdan şeffaf olması noktasında eksiklikler mevcuttur. 1945 yılından bu yana sosyal güvenlikle ilgili kanunlar sıklıkla değiştirilmiştir.

Prim oranlarının ödenebilir seviyede olması noktasında OECD standartlarıyla karşılaştırıldığında Türkiye’de prim oranları oldukça yüksektir.

Sağlık hizmetlerine erişimin kolay ve sağlanan hizmetlerin nitelikli olması için yapılan düzenlemelerden 2000li yıllara kadar istenilen ölçüde başarı sağlanamamıştır.

Yoksullukla mücadele etme noktasında sosyal güvenlik sistemi önemli role sahiptir. İngiltere’de hazırlanan Beveridge Raporu “ yoksulluğu ” çağdaş toplumun yüz karası” olarak nitelemekte , yoksullukla mücadele için etkin bir sosyal güvenlik sistemine ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir.

Sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengelerinin bozulmasında siyasi müdahalelerin önemli yeri vardır. Özellikle 1992’den sonra sosyal güvenlik kurumlarının gelir- gider dengesi bozulmuştur.

TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMADA GELİŞMELER

Türkiye’de Kalkınma Politikaları: 1923 – 1950 döneminde Türkiye’de ülke çapında kalkınmaya ağırlık verildiği görülmektedir. Bunun sebebi ise ülkenin tamamının kalkınma açısından yetersiz, diğer bir ifadeyle az gelişmiş olmasıdır. Bununla birlikte zaman içinde nüfusun ve yatırımların ülke içinde yayılması ve belli merkezlerde toplanması politikaları denenmiştir.

1950- 1960 döneminde özel sektör yatırımları daha çok İstanbul ve Marmara Bölgesinde yoğunlaşmıştır. Devlet kamu yatırımlarını her ne kadar ülke geneline yaymak istemişse de dağıtımda ülkenin doğu kesimi yeterli payı almamıştır.

1960 sonrasındaki bölgesel kalkınma politikasının amacı bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltarak ekonomik kalkınmayı hızlandırma şeklinde ifade edilebilir.

DPT’nin hazırladığı kalkınma planlarına bölgesel kalkınma için ilk önce alt yapı geliştirmesinin ağırlık verilmiştir.

Bölgesel gelişmeyi sağlamak için bölge planlamaları, kalkınmada öncelikli yöreler , il, gelişme planları ve kalkınma planlarının bölgesel önlemleri birer araç olarak kullanılmıştır. Türkiyedeki en önemli bölge planı Güneydoğu Anadolu projesidir.

Bölgesel Kalkınma Politikalarında AB Müktesebatına Uyum Süreci: Bölgeler arası gelişmişlik farklarının Azaltılmasında Avrupa Birliği (AB) önemli başarı sağlanmıştır. Birlik, kendi içindeki az gelişmiş bölgelere yönelik olarak uyguladığı politikalarla bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasını sağlamıştır.

Türkiye AB müktesebatı’na uyum kapsamında Birliğin bölgesel politikasının önemli bir unsuru olan yeni bölge tanımlamasına geçmiştir. Bu bölge sisteminin adı “İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması”dır.

Türkiye birinci beş yıllık kalkınma planının da önerilen “kalkınma ajansı” şeklindeki yerel kurumsal yapı tesis edilemediğinden bu güne kadar hazırlanan dokuz bölge kalkınma planı içinde GAP dışında hiçbir bölge planında istenilen düzeye ulaşılmıştır.

Türkiye AB’ye adaylık süreci ile birlikte yeni bölgesel kalkınma politikalarına yönelmiştir.

Türkiye’de bölgesel gelişmede uzun süre yerel paydaşların ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) rolü göz ardı edilmiştir.

Türkiye’de Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları : Türkiye’de sosyo ekonomik göstergelerin yanı sıra gelir dağılımı açısından da bakıldığında bölgeler arasında ciddi oranda gelişmişlik farklılıkları söz konusudur. Kişi başına gelir açısından bakıldığında 12 bölge arasında en yüksek ortalama gelir 14.873 TL ile İstanbul bölgesinde, en düşük ise 5.418 TL ile Güneydoğu Anadolu bölgesindedir. İstanbul’da en zengin %20 lik kesimin ortalama geliri 33.549 TL iken, Güneydoğu Anadolu’da 12.545 TL ddir. İstanbuldaki en yoksul %20lik kesimin ortalama geliri 5,348 TL dir.

Türkiye’de bölgelerin gayri safi katma değere katkılarına bakıldığında en yüksek paya %27,7 ile İstanbul, en düşük paya %1,5 ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesi sahiptir.

Ekonomik olmayan göstergelere bakıldığında da bölgeler arasında farklılıklar mevcuttur. Şehirleşme, nüfus artış hızı, bebek ölüm oranları, doğumda anne ölüm oranları, üniversite sayıları, kişi başına düşen uzman hekim ve hemşire sayılarında bölgeler arasında ciddi farklılıklar mevcuttur.

TÜRKİYE’DE TASARRUF EĞİLİMİNDE GELİŞMELER: Hızlı ekonomik büyüme için ülkenin daha fazla yatırıma dolayısıyla tasarrufa ihtiyacı vardır. Ekonominin mantığında ise yatırımlar tasarruflara eşit olması gerekir. Eğer yatırımları finanse edecek yurtiçi

tasarruf yetersiz ise yurtdışı tasarruflara ödünç alınır. Yetersiz yurtiçi tasarruflar Türkiye'nin cari işlemler dengesindeki yüksek açığın temel sebebidir.

Türkiye'de Ekonomik büyümeyi hızlandırabilmek için gerekli olan yatırımların arttırılmasında en önemli sıkıntı tasarrufların arttırılmamasıdır.

1988 – 2001 döneminde tasarruf oranının azalmasında kamu tasarruflarındaki düşüş önemli rol oynamıştır. Bu dönemde artan sosyal güvenlik açıkları, kamu iktisadi teşebbüslerinin zararları ve bütçe açıkları kamu tasarruf eğilimi düşürmüştür.

Gelir Gruplarına Göre Tasarruf Eğilimi: Genel olarak bakıldığında Türkiye'deki üst gelir gruplarında tasarruf eğiliminin yüksek olduğu buna karşılık düşük gelir gruplarında tasarruf eğiliminin nispeten düşük olduğu görülmektedir. En düşük gelir grubunda ise negatif tasarruf söz konusudur. Türkiye'deki tasarruf eğiliminin düşük çıkmasının, ülkemizdeki tasarruf anlayışının da önemli etkisi vardır. Ülkedeki tasarrufların kayda değer bir kısmı "yastık altı" şeklinde değerlendirilmekte ve finansal sistemde değerlendirilmediği için de yatırımların finansmanında kullanılmamaktadır. Mevcut yapının oluşmasında bireylerin ve toplumun tasarruf anlayışı kadar tasarrufları değerlendiren finansal sistemin özellikle bankacılık sisteminin de önemli rolü olduğunu belirtmek gerekir.

DÜNYA EKONOMİSİNDE TÜRKİYEİNİN YERİ: Türkiye ekonomisi şubat 2001 krizinden sonra hızlı bir büyüme sürecine girmiş ülke 2002-2011 döneminde ortalama %6,5 oranında büyümüştür .

Türkiye 2010 yılı verilerine göre cari fiyatlarla 734,4 milyar dolar GSYH büyüklüğü ile dünyanın 17.nci büyük ekonomisidir. Sa tın alma gücü paritesine göre GSYH tutarı .116 milyar dolar olan Türkiye SGP'ye göre yapılan GSYH sıralamasında dünyanın 15.nci büyük ekonomisi konumundadır.

Türkiye beşeri kalkınma diğer bir ifadeyle insani gelişme açısından dünya ülkeleri arasında ekonomik gelişmişlik düzeyiyle paralel bir noktada değildir. Dünyanın ilk 20 ekonomisi arasında yer alan Türkiye, beşeri kalkınma endeksi sıralamasında 187 ülke arasında 92'nci sıradadır.

Türkiye'de yurtiçi tasarruf GSYH oranı giderek düşmektedir. Türkiye'deki tasarruf eğilimi oranı genel olarak bakıldığında orta gelir grubundaki ülkelere benzer niteliktedir. Tasarruf oranı Türkiye gibi yüksek büyüme hızına sahip ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin tasarruf oranı bu ülkelere göre düşük düzeyde kalmaktadır.

acikogretim.biz

ÜNİTE 2

TÜRKİYE'DE MİLLİ GELİR, GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK

Ülke ekonomileri karşılaştırılırken o ülkenin yarattığı hasılayı ölçmeye yarayan makro ekonomik göstergelere sıkça başvurulmaktadır. Bu göstergeler hepimizin bildiği GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HASILA (GSYH) , Gayri Safi Milli Hasıla(GSMH) kişi başına GSYH'dır. Bu göstergeler, "ülkenin mevcut üretim faktörü stokuyla belirli bir dönemde ne kadar mal ve hizmet üretebilmektedir? Sorusuna cevap vermemizi sağlar. Ülke ekonomilerinin performanslarını ölçmekte kullanılan bir diğer makro gösterge de büyüme hızıdır.

Günümüzde bu göstergeler açısından bakıldığında Türkiye ekonomisi sıralamalarda hep üst basamaklarda yer almaktadır. Dünya Bankası tarafından kişi başı gelir esas alınarak yapılan sınıflandırmada Türkiye üst-orta gelir grubunda yer alan ülkelere birisidir. Ancak yakın tarihe dönüp baktığımızda örneğin 30 yıl öncede Türkiye'nin aynı kategoride yer aldığını görmekteyiz. Elbette 30 yıl öncesine göre Türkiye daha fazla mal ve hizmet üretebilmektedir.

MİLLİ GELİR VE BÜYÜME:

Tanım ve Kapsam:

Milli Gelir, Gayri Safi Milli Hasıla ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla: Bir ülke ekonomisi hakkında fikir veren temel ekonomik gösterge o ülkenin mal ve hizmet üretimini gösteren milli gelir hesaplarıdır. Bunun için de kullanılan temel göstergeler Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH), Gayri Safi milli hasıla (GSMH) kişi başına GSYH'dır . Ulusal milli gelir istatistikleri **üretim, harcama** veya **gelir** yöntemleriyle hesaplanabilmektedir. Genelde kayıt dışı ekonomik faaliyetler nedeniyle üretim yönünden yapılan ulusal gelir hesaplarına daha çok güvenilmektedir.

Ulusal hesaplar sistemi bir ekonomideki üretim , gelir ve harcama faaliyetleri arasındaki ilişkiyi yansıtır. Bu 3 yöntemde de aynı sonuç elde edilir fakat değişik veri kaynaklarına bağlı olarak farklılıklar olabilir. Milli gelir hesaplarının gerçekçi olabilmesi,

ülkedeki kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin düzeyine bağlıdır.

Kayıt dışı ekonomi 3 temel başlıkta incelenmektedir.

*Yasadışı Üretim *Yeraltı Ekonomisi *Enformel sektör ve hanehalkının kendi nihai kullanımı için gerçekleştirdiği üretim.

GSMH bir ülke vatandaşlarının yurtiçinde ve yurtdışındaki toplam mal ve hizmet üretimini ifade ettiği için hesaplamada üretim faaliyetlerinin nerede gerçekleştirildiği dikkate alınmaz.

Üretim yöntemiyle GSYH ise bir ekonomide yerleşik olan yerli ve yabancı üretici birimlerin belli bir dönemde, yurtiçi faaliyetleri sonucu yaratmış oldukları tamamlanmış mal ve hizmetlerin değerleri toplamından, bu mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan girdiler toplamının düşülmesi sonucu elde edilen değerdir.

Kişi Başına Milli Gelir (Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla): Uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan bir diğer gösterge kişi başına GSYH'dır. Türkiye'nin GSYH'sı yıl ortası nüfusa bölünerek **kişi başına GSYH** bulunur. Ülkeler arası karşılaştırmalarda genelde ABD doları cinsinden kişi başına gelir rakamları kullanılır .Dolar cinsinden kişi başına düşen GSYH yı bulmak için cari fiyatlarla GSYH'nın ortalama döviz kuruna bölünmesi gerekir. Tek başına kişi başına gelir rakamları kalkınmanın veya refahın bir göstergesi olarak değerlendirmek zordur.

Bu gösterge Türkiye ekonomisi hakkında sadece fikir verebilir. Ancak yine de bir ülkede nüfus artış hızından daha fazla oranda kişi başına gelirin artması beklenir.

Türkiye de yaratılan milli geliri değerlendirmeden önce yönetime ilişkin kısa bir hatırlatma yapmakta yarar vardır. Milli gelirin tanımı yaparken "belirli bir dönemde üretilen tüm mal ve hizmetlerin piyasa değerlerinin toplamı " ele alınır demiştik.

Burada dikkat edilmesi gereken ülkenin ulusal parası cinsinden ve üretim faaliyetinin gerçekleştiği dönemdeki piyasa fiyat ları üzerinden bir ifade söz konusudur.

***Belirli bir yılı baz almak:** Türkiye istatistik kurumu (TUİK) 2008 Yılında GSYH için 1998 yılını baz alarak hesaplamaya başlamıştır.

***Deflatör yöntemi:** Deflatör , bir enflasyon göstergesi olarak kullanılır.

***Ortalama döviz kuru yöntemi:** Genelde GSYH dolara çevrilerek ifade edilir. Bunun için de GSYH yıl ortası döviz kuruna bölünür.

Satın Alma Gücü Paritesi'ne Göre Milli Gelir ve Kişi Başına Milli Gelir: Ülkeler arası iç fiyat farklılıkları nedeniyle kişi başına gelir karşılaştırmalarında satın alma gücü paritesi'ne göre hesaplanan gelir rakamlarının kullanılması da yaygın bir yöntemdir. Satın alma gücü paritesi'ne göre belirlenen döviz kurunda ülkeler arasındaki iç fiyat farklılıkları ortadan kaldırılır. Türkiye'nin satın alma gücü paritesine göre hesaplanan GSYH değeri , diğer yöntemlerle hesaplanan GSYH rakamlarından yüksektir. SGP'ye göre kişi başına GSYH değeri de diğer yöntemlerle hesaplanan kişi başına GSYH değeri de diğer yöntemlerle hesaplanan kişi başına GSYH rakamlarından daha yüksektir.

Birleşmiş milletler kalkınma programı (UNDP)'nin yayımladığı insani gelişme endeksi ülkeler arasında refahın karşılaştırılması için kullanılan bir diğer göstergedir. Bu endeks gelir dışında insanların refahını gösterebilmek için insani gelişmişliği uzun ve sağlıklı yaşama eğitilmiş olma ve saygınlık iyi şekilde yaşam standardına sahip olma kriterleri açısından değerlendirir.

Büyüme: Genel olarak bir ülkenin üretim kapasitesinin artışı 'büyüme' olarak adlandırılır. Büyüme hızı basit bir formülle hesaplanır.

$$G_{2012} = \frac{GSYH_{2012} - GSYH_{2011}}{GSYH_{2011}} \times 100$$

Sermaye birikimi , teknolojik gelişme ve istihdam artışı ekonomik büyümenin temel belirleyicileridir. Ekonomik büyüme ile bir ülkede yaşayan insanların yaşam standardının yükselebilmesi, daha fazla istihdam yaratılması beklenmektedir. Ancak ekonomik büyümenin hangi yoldan sağlandığı , hangi sektörlerin üretim kapasitesinin arttığı, iç ve dış pazarlardaki gelişmeler, verimli ilik artışı gibi faktörler büyüme- istihdam ilişkisini belirlemektedir.

Ekonominin reel üretim düzeyinde gözlemlenen iniş ve çıkışlar **Konjonktür** olarak adlandırılır. Reel GSYH daki azalmalar daralma ve dip , artışlar da genişleme ve tepe dönemleri olarak adlandırılır.

Milli gelir ve kişi başına milli gelirin bir ekonomi için önemli kavramlar olduğu faka bu kavramların ülke ekonomisinin refah düzeyleri bakımından tek başına yeterli olmadığını söyleyebiliriz.

Türkiye'de Dönemler İtibarıyla GSYH ve Büyüme:

Cumhuriyetin Kuruluşundan Planlı Kalkınma Dönemine Kadar: Lozan Antlaşması hükümlerine göre, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti tam anlamıyla ekonomik bağımsızlığını kazanamamış, Osmanlı Devleti'nden kalan borçlar ve Türkiye'nin dış ticarete e uygulayacağı önlemlerin sınırlandırılması Cumhuriyetin Kuruluş yıllarında sıkıntılı dönemler yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönemde vatan savunması = İktisadi bağımsızlık = Sanayileşme anlayışı hakimdir.

Kuruluş yıllarında özel sektör eliyle piyasa koşullarında sanayileşme hamleleri yapılmıştır. Devlet , özel sektörün yetersiz kaldığı alanlarda yatırım yapılmıştır. 1923 – 1929 döneminde iki büyük yasal düzenlemeden ilki Tarıma yönelik olarak 1925 yılında Aşar vergisinin kaldırılması , ikincisi ise sanayi sektörüne yönelik olarak 1927 yılında Teşvik-i Sanayi kanunu yeniden düzenlenerek yürürlüğe konulmuştur. Cumhuriyetin ilk 10 yılında kurumsal düzenlemelerin yanı sıra altyapı yatırımları özellikle demiryolu yatırımları yapılmıştır. Lozan Antlaşması'nın ön gördüğü kısıtlamalar 1928 yılında sona ermiş, ardından dünya ekonomisi "1929 Bunalımı" denilen ekonomik krize sürüklenmiştir.

1930 – 1939 dönemini Türkiye'nin ilk sanayileşme dönemi olarak nitelemek mümkündür. Dünya ekonomisinin krizin yıkıcı etkileriyle uğraştığı bu dönemde Türkiye dışa kapanarak, devlet eliyle ulusal sanayileşme hamlesini gerçekleştirmiştir. Bu olumsuz ortamda Türkiye **Devletçilik** yoluyla sanayileşme politikasına geçmiştir.

1940 – 1945 döneminde 2.dünya savaşı'nın olumsuz etkileri nedeniyle sanayileşme süreci yavaşlamış, ekonomi yıllık ortalama %6,6 küçülmüştür. Bu dönemde gerçekleştirilen Varlık Vergisi (1942), Toprak Mahsulleri Vergisi (1943), Çiftçi Topraklandırma Kanunu (1945) gibi uygulamalara duyulan tepkiler, mevcut "devletçilik" anlayışına alternatif bir siyasi görüşün de oluşmasına katkıda bulunmuştur.

1946 – 1953 döneminde izlenen politikalarla dışa kapalı, korumacı, dış dengeye dayalı ve içe dönük ekonomi politikaları gevşetmiştir. Bu dönemdeki yeni devletçilik anlayışına göre devletin özel girişimciliği açıkça desteklemesi, yönetim, güven lik ve kamu hizmetlerinden başka ekonominin planlı kalkınması için önlemler alması ve yabancı sermaye yatırımlarının özendirilmesi söz konusu olmuştur. Bu sürecin sonunda 1958 de kambiyo (döviz) krizi yaşanmış ve 4 Ağustos 1958 devalüasyonunu takiben IMF istikrar programı uygulanmaya başlanmıştır.

Planlı Kalkınma Dönemi: Planlı kalkınma döneminde, sanayinin lokomotif sektör olduğu saptanmış ve ekonomik dengenin kurulması, ekonomik ve sosyal kalkınmanın birlikte gerçekleştirilmesi , hızlı bir büyüme ve sanayileşmeye öncelik verilmesi gibi uzun vadeli hedefler belirlenmiştir. 1963 yılında uygulanmaya başlanan BEŞ YILLIK KALKINMA PLANLARI kamunun ithal ikameci sanayileşme stratejisini uygulamasına aracılık etmiştir.

Türkiye ekonomisinde 1960 yıllarından sonra ekonomik büyümeyi hızlandırabilmek amacıyla " Planlı Kalkınma Stratejisi" ekonomi politikasının temelini oluşturmuştur.

İzlenen ilk üç Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Yüksek büyüme hızları hedeflenmiş, gerçekleşen büyüme de yüksek seviyelerde oluşmuştur.

Daha önce yurtdışından ithal edilen bir malın yurtiçinde üretilmesini öngören bir sanayileşme stratejisi olarak tanımlanan İthal İkamesinde kurulan sanayiler dış ticaret ve döviz kuru politikalarıyla dış piyasanın rekabetinden korunmaya çalışılır. Türkiye yerli sanayini korumayı amaçlarken, dışa olan bağımlılığı giderek artmaya başlamıştır. Ara ve Yatırım malları arzının artırılmaması bu malların ithalatın artması sonucunu doğurmuştur.

Dışa Açılma Ve İhracata Dayalı Sanayileşme Dönemi: Türkiye'de GSYH'nın gelişimi açısından bakıldığında 1980 sonrası dönemi ayrı değerlendirmek gerekmektedir. 1980 -88 döneminde yakalanan yıllık ortalama %4.3 seviyesinde ekonomik büyüme sanayi sektöründeki üretim artışına bağlı olarak gelişmiş ,bu dönemde tarım sektörünün büyümeye katkısı daha da azalmıştır. Ekonomide kaynakların ihracata yönelik seferber edilmesinin ardından, 1989 yılında alınan "Türk parasının kıymetini koruma hakkında 32 sayılı karar" ile **Finansal serbestleşme** sürecinde önemli bir adım atılmıştır. Kambiyo rejiminin serbestleşmesiyle , ülkeye çekilmesi öngörülen uluslararası sermaye hareketleri aracılığıyla Türkiye ekonomisinde sanayileşme sürecinin ve gittikçe artan kamu açıklarının finansmanı amaçlanmıştır. 1989 -2001 dönemi Türkiye ekonomisinin istikrarsız bir şekilde ortalama %3,2 seviyesinde büyümüştür. Bu dönemde birbiri ardına yaşanan finansal krizler ekonomiyi derinden sarsmıştır.

Türkiye'nin dışa açılma süreci, makro ekonomik yapıdaki istikrarsızlıkların giderilmesi amacıyla 1998 yılında Uluslararası Para fonu ile imzalanan yakın izleme anlaşması sonrasında farklı bir yönelim kazanmıştır. Bu süreçte Türkiye ekonomisi kasım 2000 ve şubat 2001 de finansal krizlerle karşılaşmıştır. Bu krizlerin ardından Türkiye 2008 yılına kadar IMF ve Dünya Bankası gözetiminde sürdürülen yapısal reformlarla birlikte ekonomide yeniden yapılanmayı sağlamıştır. Türkiye 2001 yılında 8.Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte 2001 -2023 dönemini kapsayan **Uzun vadeli stratejisi'ni** belirlemiştir.

GSYH'nın Sektörel Dağılımı: Gelirin sektörel dağılımı, bir ekonomide yaratılan toplam hasılanın iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımını ifade eder. 1980 yılından 2011 yılına Türkiye de GSYH dan 3 temel sektörün (Tarım, Sanayi ve Hizmetler) aldıkları payların gelişimi gösterilmektedir. Üretim yapısındaki değişme bakıldığında Türkiyede hizmetler sektörünün giderek büyüdüğü görülmektedir. Buna karşılık tarım sektörünün özellikle 1980 sonrasındaki politika değişikliklerine bağlı olarak giderek küçüldüğü , adeta yapısal çözüme yaşadığını söyleyebiliriz. Türkiye de sanayi sektörünün üretim gücü artmasına rağmen GSYH daki payı neredeyse değişmemiştir.

2012 – 2014 dönemini kapsayan orta vadeli program da ise ülkemizde GSYH büyümesinin 2012 yılında % 4 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. 2013 ve 2014 yıllarında ise büyümenin potansiyel seviyesine yaklaşarak %5 düzeyine ulaşması hedeflenmektedir. Büyümenin özel tüketim ve özel yatırım kaynaklı olması öngörülmektedir.

Daha uzun vadeli bakıldığında ise 2023 yılında Türkiye’de tarım , sanayi ve hizmetler sektörlerinin toplam katma değer içindeki paylarının sırasıyla %5,30 ve 65 olması beklenmektedir.

TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI: Türkiye’nin yüksek ve sürdürülebilir – istikrarlı bir büyüme hızını yakalaması temel makro ekonomik hedeflerin arasında yer almaktadır. Burada sadece milli geliri artırmak değil, bu geliri paylaşım biçimimiz de oldukça önem taşımaktadır.

Gelir dağılımı: Bir ekonomide belli bir dönemde yaratılan gelirin kişiler, toplumsal gruplar (kesimler) ve üretim faktörleri arasında bölüşülmesiyle ifade etmektedir. Gelir dağılımı, gelir eşitsizlikleri ile sosyal ve ekonomik kurumlar arasında nasıl bir ilişki olduğunu, zengin ve yoksul arasındaki gelir farklılığının zaman içindeki değişimini, gelir eşitsizliğindeki değişikliklerin servet, sermaye birikimi ve büyüme üzerindeki etkilerini ve kaynak dağılımını ortaya koymaktadır.

Gelir dağılımı, fonksiyonel, kişisel, sektörel ve bölgesel gelir dağılımı şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Bir ülkede gelir dağılımının adaletsiz olması, o ülkenin refahını, ekonominin istikrarlı bir şekilde büyümesini önler, Elbette burada “adil gelir dağılımı” kavramı ile kastedilen her bireyin hanenin gelirden eşit pay almasını sağlamak değildir. Kapitalizm içinde teorik olarak bu mümkün değildir. O halde burada kastedilen gelir dağılımında iyileşme, düşük gelir gruplarının gelirden daha fazla pay almasını sağlama ve yoksulluğu azaltmaktır.

Gelir eşitsizliği ve Yoksulluk: Birbirinden ayrılamayan iki kavramdır. Küreselleşen dünya ekonomisinde başta dünya bankası, birleşmiş milletler ve uluslararası para fonu gibi uluslararası örgütler yoksullukla mücadele etmek için bir çok strateji üretmektedir.

Fonksiyonel (Sınıfsal) Gelir Eşitsizliği: Gelirin sosyoekonomik gruplar sosyal sınıflar arasındaki dağılımı gösterir. Bu dağılım, üretim süreci sonucunda, ortaya çıkan gelirin ,üretim sürecine katılan faktörler arasındaki bölüşümünü ifade eder. Emek dışı gelirler, kar, faiz, kira gelirleri gibi alt gruplara ayrılabilmesi gibi, emek gelirleri de ücret, maaş ve yevmiye gibi alt gruplara ayrılabilir. Gelirin sınıfsal dağılımı kendi içinde de bireysel bir eşitsizlik gösterir.

Kişisel (Bireysel) Gelir Eşitsizliği: Gelirin bireyler ya da haneler arasındaki dağılımını ve eşitsizliğini ele alan bir türdür. Bu dağılımda kişilerin gelir düzeyleri onların sosyal sınıfsal durumlarından bağımsız olarak ele alınır . Kişisel gelir dağılımlarında bireyler ya da haneler elde ettikleri gelirlerin büyüklüğüne göre sıralanır ve bu yolla gelir eşitsizliği ölçülür. Bu yöntem ile hane halkları çeşitli dilimlere bölünerek gelir eşitsizliğinin düzeyi saptanır. En yaygın olan yöntem hane halklarının yüzde 20’lik 5 dilime bölünmesidir.

Türkiye’de Gelir Dağılımı Araştırmaları ve Sonuçları: Türkiye’de hane halkı gelirini temel alan gelir dağılımı anketlerine dayanılarak bireysel gelir dağılımı sonuçlarını elde etmeye yönelik, farklı yöntemler içeren bir çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan gelir dağılımının gelişimi hakkında genel bir bilgi edindikten sonra asıl 2005 ten sonra TÜİK tarafından yapılmış olan gelir dağılımı araştırması ve sonrasındaki gelişmeler üzerinde durulmalıdır.

Kişisel Gelir Dağılımı: Türkiye genelinde 2001 krizinden sonra yaşanan hızlı ekonomik büyüme neticesinde Gini katsayısında düşüş eğilimi gözlenmektedir. TÜİK’in gelir ve yaşam koşulları araştırmasında gelir dağılımının kentlerde ve kırsalda nasıl geliştiğine ilişkin veriler de bulunmaktadır. Yerleşim yerlerine göre gelir dağılımı verilerine bakıldığında gelir eşitsizliğinin kırsalda, kentlere göre daha az olduğu dikkat çekmektedir. Bunu Gini katsayılarının kırsalda daha düşük olmasıyla gözlemleyebiliriz. Ancak, kırsalda kişi başı gelir seviyesinin daha düşük olduğu ve ilerleyen konuda göreceğimiz üzere kırsalda yoksulluğun daha yaygın olduğu gerçeğini gözden kaçırmamak gerekmektedir. Bir başka ifadeyle kırsalda yoksullukta gelir eşitsizliğinin az olduğunu söyleyebiliriz.

Lorenz Eğrisi: Milli gelirin nüfusa dağılımındaki eşitsizliği göstermekte kullanılan grafikdir. Eğri, bir karenin köşegenini uç noktalardan keser. Karenin dikey kenarında gelirin birikimli payları, yatay kenarında ise nüfusun birikimli payları yüzde olarak gösterilir. Köşegen doğru, gelirin nüfus arasında eşit dağılımını (Mutlak eşitlik) gösterir. Lorenz eğrisi köşegenden uzaklaştıkça gelir dağılımındaki eşitsizlik artmaktadır.

Mutlak Eşitlik Doğrusu: Yaratılan milli gelirin fertler (bireyler) arasında eşit dağılımını gösteren 45’lik doğrudur.

Not: Bir ekonomide gelirler bireyler arasında eşit olarak dağılmışsa Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusu ile çıkışarak 45 derecelik bir doğru biçimini alacaktır.

Fonksiyon Gelir Dağılımı: Hanehalkı geliri, emek karşılığı alınan ücret ve maaşlar ile toprak kirası (rant), sermaye geliri (faiz) veya teşebbüs (girişim) geliri (kar) şeklinde olabilir. Bu nedenle üretim faktörlerinin gelirden aldıkları payları analiz etmek istediğimizde fonksiyonel gelir dağılımı verilerine bakmamız gerekecektir.

Bölgesel Gelir Dağılımı: Gine sayısının en düşük olduğu bölgelerdir.

TÜRKİYEDE YOKSULLUK: Küreselleşme süreci beraberinde getirdiği gelir eşitsizliğinin artmasını da getirmiştir. Bu nedenle başka Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler gibi küresel örgütler yaptığı çalışmalarla “yoksulluk” kavramını dünya gündemine yerleştirmiştir. Ülkemizde gelir dağılımı göstergelerinin yanında izlenecek ekonomi politikalarında yoksulluk göstergeleri de

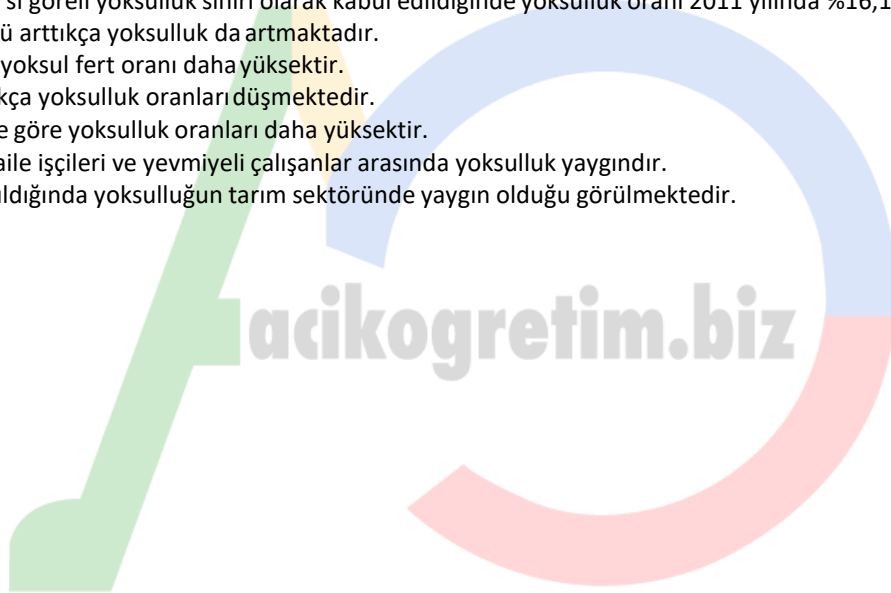
önem kazanmaktadır. **Genel olarak yoksulluk**, insanların temel gereksinimlerini karşılayamama durumudur. **Yoksulluğun dar anlamda tanımı**, Açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken, **geniş anlamda yoksulluk**, gıda giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı ifade etmektedir.

Mutlak Yoksulluk: Hane halkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumudur. Mutlak yoksulluğu ifade edebilmek için bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesini gerektirir. Mutlak yoksulluk oranı, bu asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır.

Görelî (Nispi) Yoksulluk: bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumudur. Buna göre toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı görelî yoksul olarak tanımlanır. Refah ölçüsü olarak amaca göre tüketim veya gelir düzeyi seçilebilir.

TÜİK'in çalışmalarında açlık sınırını bir kişi için günlük 2100 kaloriyi elde edebilmek için gerekli 80 maddelik gıda sepetinin maliyeti olarak belirlemiştir. Bir diğer tanım da gıda harcamalarının yanında eğitim, sağlık, ulaşım, vb. harcamaların da katıldığı gıda ve gıda dışı yoksulluk oranıdır. Bir kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için alması gerekli temel gıda maddelerinden oluşan sepetin maliyeti açlık sınırı, iyi beslenme yanında ihtiyaç duyduğu giyim, barınma, ulaştırma, haberleşme gibi temel gereksinimlerini karşılayabilmesi için gerekli olan tüm mal ve hizmetleri satın alabilmesinin maliyeti de yoksulluk sınırı olarak tanımlanır. Bu sınırlar Hanehalkı Bütçe Anketi verilerine bağlı olarak tanımlanır.

- 2009 yılında Türkiye'de fertlerin yaklaşık % 0,48'i yani 339 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren **açlık sınırının**, % 18,08'ini oluşturan 12 milyon 751 bin kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren **yoksulluk sınırının** altında yaşamaktadır.
- Türkiye'de 2006 yılından itibaren kişi başı günlük harcaması, satın alma gücü paritesine göre 1 \$'ın altında kalan fert bulunmamaktadır.
- Medyan gelirin %50'si görelî yoksulluk sınırı olarak kabul edildiğinde yoksulluk oranı 2011 yılında %16,1'dir.
- Hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk da artmaktadır.
- Kırsalda kente göre yoksul fert oranı daha yüksektir.
- Eğitim seviyesi arttıkça yoksulluk oranları düşmektedir.
- Kadınlarda erkeklere göre yoksulluk oranları daha yüksektir.
- Türkiye'de ücretsiz aile işçileri ve yevmiyeli çalışanlar arasında yoksulluk yaygındır.
- Sektörel açıdan bakıldığında yoksulluğun tarım sektöründe yaygın olduğu görülmektedir.

ÜNİTE 3

KAMU EKONOMİSİNDE GELİŞMELER

Kamu ekonomisi, ekonominin bir alt dalıdır ve devletin ekonomi içindeki temsil ettiği pay ile ölçülür. Devletin harcamaları, gelirleri, borçları ile ilgili uygulamaların nedenleri sonuçları ve etkilerini incelemektedir.

KAMU EKONOMİSİ VE TÜRKİYEDEKİ GELİŞİMİ: Kamu ekonomisi, yukarıda ifade edildiği gibi, devletin harcamaları, gelirleri, borçları ile ilgili uygulamaların nedenleri sonuçları ve etkilerini inceler. Kamu kesiminin büyüklüğü ve ölçülmesi kamu ekonomisinin analizi açısından önemlidir. Kamu harcamalarının ya da bu harcamaların finansmanını sağlayan kamu gelirlerinin GSYH 'ya oranları kamu kesiminin büyüklüğünü ölçmede kullanılan ölçütlerden biridir.

Kamu kesimi genellikle tam kamusal ve yarı kamusal ve hizmet üretiminin yanında özel mal ve hizmette üretmektedir. Tam ve yarı kamusal mal ve hizmetlerin üretimini üstlenen kamu kesimi bunları piyasa fiyatlarından satma olanağı genellikle olmadığından, finansmanı vergi ve benzeri gelirlerle karşılamaktadır.

Kamu kesiminin büyüklüğünü dar anlamda kamu bütçesi içinde görebiliriz. Geniş anlamda kamu kesimi ise yerel yönetimleri, kamu iktisadi kuruluşlarını fonları, sosyal güvenlik kuruluşları ve döner sermayeli kuruluşları da kapsamaktadır.

Kamu Kesiminin Büyüklüğü: Kamu kesiminin milli hasıladan aldığı pay dünyada ve Türkiye'de yıllar itibarıyla büyük değişiklikler göstermiş ve tartışma konusu olmuştur. Kamu kesiminin büyüklüğü ülkelerin siyasal sistemlerinin de belirleyicisi olmaktadır. Devletin milli hasıladan aldığı payın küçültülmesi gereği son yıllarda ekonomik etkinlik açısından daha fazla önerilmektedir. Kamu harcamaları açısından optimum (en uygun) oranının sağlanması önemlidir. Toplum kamudan talep ettiği mal ve hizmetleri karşılayan harcama oranı optimum ölçüt olmalıdır.

Kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasındaki oluşan fark kamu harcamalarının daha yüksek olması şeklinde geliştiğinde **kamu açığı** oluşacaktır ve bu açık borçlanma yoluyla karşılanmaktadır.

Kamu açığı: Toplam kamu harcamalarının toplam kamu gelirlerini aşan kısmıdır.

TÜRKİYE'DE KAMU HARCAMALARI: Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte kamu harcamalarının GSYH'ya oranında genel eğilim, tüm dünyada olduğu gibi, artış yönündedir. 1930'lu yıllarda devletçi sanayileşme politikaları neticesinde kamu harcamaları hızla artmıştır. 1939-1945 yıllarında (ikinci Dünya Savaşı döneminde) kamu harcamalarının GSYH'ya oranı giderek düşmüştür. 1950'li yıllarda ise ciddi dalgalanmalar olmamıştır. Bahsettiğimiz dönemlerde kamu gelirleri de harcamalarla benzer bir seyir izlemiştir. 1970'lerin ilk yıllarına kadar bütçe denkliliği genel olarak önemsenirken, bu tarihlerden sonra belirgin bir şekilde açık bütçeler söz konusudur. 1990'lı yıllar kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki farkın iyice açıldığı yıllardır. Kriz yılı olan 2001'de ise kamu harcamaları ile gelirleri arasındaki fark maksimum (en yüksek) seviyeye ulaşmıştır. 2001 krizi sonrasında uygulanan istikrar programı (Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı) sonrasında bu oranlarda büyük düşüş sağlanmıştır. 1990'ların ortasından 2000'lerin başlarına kadar kamu harcamalarının GSYH oranı ile kamu giderlerinin GSYH oranı arasındaki fark %10'ların üzerinde seyrederken bu fark 2011 yılında %1,36'ya düşmüştür.

Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması Ve Türkiye'deki Durum: Kamu harcamalarının sınıflandırılması devlet hizmetlerinin yapısını, biçimini ve ekonomik kaynaklarının kullanımını belirlemek açısından önemlidir. Bu amaç kamu harcamaları idari (Kurumsal), işlevsel(fonksiyonel) ve ekonomik sınıflandırmalara tabi tutulur. Türkiye'de kamu harcamalarında 1950'lere kadar sadece idari sınıflandırma yapılmıştır. Bu tarihten sonra ekonomik sınıflandırma mevcuttur.

İdari sınıflandırmada 5018 sayılı **Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu**'na göre genel bütçe, özel bütçe ve düzenleyici denetleyici kurum bütçelerinden oluşan bir sınıflama mevcuttur. **idari (kurumsal) sınıflama** ekonomik analizlere uygun bir sınıflama değildir. Bu sınıflama harcamayı yapan yönetim birimlerini esas almaktadır.

Kurumların yaptıkları fonksiyonlara göre düzenlenmiş **fonksiyonel (işlevsel) sınıflama** ise ekonomik kaynakların kullanımını belirlemek açısından daha belirleyici olmaktadır. Harcamalarla ulaşılmak istenen hedefler birleştirilmektedir. **İşlevsel sınıflandırma** da savunma, sağlık, eğitim gibi hizmetler, o hizmetleri hangi kuruluşların yaptığı dikkate alınmaksızın harcamaların hangi amaçları gerçekleştirdiğine bakılır.

Kamu harcamalarının **ekonomik sınıflandırılması**, devlet hizmetlerinin ekonomik faaliyet düzeyi üzerindeki etkilerini ölçmeye yardımcı olur. Ekonomik sınıflandırma ile ilgili olarak Türkiye'de 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile bütçede kamu harcamalarının sınıflandırılması yeniden yapılandırılmıştır.

Sosyal güvenlik harcamaları da bütçedeki payı yıllar itibarıyla önemli ölçüde artan harcamalardandır.

Cari harcamalar: Kısa dönemde doğrudan üretim artırıcı etkisi olmayan ve faydası bir dönemle sınırlı olan harcamalardır.

Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (5018 sayılı Kanun) ile performans esaslı bütçelemeye geçilmiş ve bütçedeki sınıflandırma sistemi de yeniden yapılandırılmıştır. Yeni yapılandırılan ekonomik sınıflandırma bize uluslararası karşılaştırmalara imkan vermesi ve diğer ülkelerle aynı yöntemleri kullanma açısından yararlar getirmektedir.

Türkiye’de Kamu Gelirleri: Kamu bütçesinde harcamaların finansmanında kullanılan kamu gelirlerinin en önemlisi **vergi geliridir**. Bunun dışındaki gelirler **vergi dışı normal gelirler, özel gelirler ve fon gelirleri**, diğer gelirler ve katma bütçe gelirleri olarak sınıflandırılmaktadır. Bu dar anlamda kamu gelirlerini oluşturur. **Geniş anlamda kamu gelirleri ise devlet , il özel idareleri , belediyeler ve sosyal güvenlik kuruluşlarının gelirlerinden oluşur.**

Vergi dışı gelirleri içinde teşebbüs ve mülkiyet gelirleri, faiz, pay, ceza gelirleri, sermaye gelirleri yer almaktadır.

Gelir vergileri dolaysız vergilerin en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Türk Vergi Sisteminde dolaysız vergileri payı düşerken, dolaylı vergilerin payı artmıştır. Bu, bizi gelir dağılımı tartışmalarına götürecektir.

NOT: Devletin dolaylı vergilere yönelmesinin en önemli sebepleri bu vergilere karşı tepkinin düşük olması, vergi maliyetinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

NOT: Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi, Katma Değer Vergisi (KDV) ve Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) vergi sisteminin dört temel ayağını oluşturmaktadır.

Kişisel gelir vergisi artan oranlı tarifeye tabi iken, harcamalar üzerinden alınan vergiler sabit oranlı tarifeye göre alınmaktadır. Kişisel gelir vergisi hem artan oranlı olma hem de gelir üzerinden alınma özellikleri nedeniyle gelire karşı esnek bir vergidir. Kişisel gelir vergisi, gelir adaletini sağlamada daha etkin bir vergidir. KDV ve ÖTV ise gerek harcamalar üzerinden alınması gerekse sabit oranlı olması nedeniyle esnekliği düşük vergilerdir. Ekonomik etkinlik açısından ise harcamalar üzerinden alınan vergiler daha avantajlıdır. Çünkü harcamalar üzerinden alınan vergiler artan oranlı olmadığı, üretim üzerine değil, tüketim üzerine konuldukları için tasarrufları negatif yönde etkilemezler ve hatta sermaye birikimine olumlu katkıda bulunurlar. Ayrıca yatırım kararları üzerinde harcamalar üzerinden alınan vergilerinin etkisi objektif ve tarafsızdır.

NOT: Türkiye’de dolaylı vergilerin dolaysız vergiler aleyhine gelişmesi ekonomik etkinliğin, gelir dağılımından daha öncelikli olduğunu gösterir.

Türkiye’de Vergi Yüku: Verginin ödenmesi mikro açıdan gerçek ve tüzel kişilerin gelirlerinin, makro açıdan toplumun gelirlerinin özel kesimden kamu kesimine aktarılmasıdır. Vergi doğrudan toplum gelirlerinin özel kesimden kamu kesimine aktarılmasıdır. Vergi doğrudan karşılığı olmayan bir ödemedir ve ödeyenin şimdiki ve gelecekteki harcanabilir gelirinde bir azalmaya yol açar. Bu durumdan mükellef hem maddi olarak hem de psikolojik olarak etkilenmektedir. Verginin ödenmesi mükellefler üzerinde ölçülemeyen (Sübjektif) veya ölçülebilen (objektif) bir yük yaratır.

Vergilemede adalet ve e şitlik kavramı temel vergi prensiplerindedir. Kamu hizmetlerinden sağlanan faydaya göre mi vergi alınması gerektiği yoksa vergi ödemek dolayısıyla katlanılan fedakârlık ve ödeme iktidarlarına göre mi alınacağı sorunu ele alan fayda ve ödeme iktidarı teorileri de vergi yükünün bireyler arasında nasıl dağıtılacağını incelemiştir. Bunun yanında vergilerin tüm ekonomiye etkisi yine vergi yükü ile ilgilidir. Yani hem vergi teorisi hem de kamu maliyesi vergi yükü sorunu ile ilgilenmektedir.

Bireysel Vergi Yükümlülüğü: Bireyin ödediği vergilerin bireyin gelirine oranıdır. (Bireyin ödediği tüm vergiler / bireyin geliri)

Net Vergi Yükü: (Ödenen tüm vergiler kamu hizmetlerinden sağlanan yarar) / Gelir.

Toplam Vergi Yükü: Ödenen vergilerin toplum gelirine (milli gelire) oranıdır. (Ödenen vergiler / milli gelir).

TÜRKİYE’DE İÇ BORÇLANMA VE BORÇ YÖNETİMİ: Kamu ihtiyacı olan kaynakları ya borçlanma yada vergi gelirleri yoluyla elde edecektir. Devletin diğer bir ifadeyle kamunun borçlanmasını vergilerden ayıran en önemli özellik ise borçlanmanın kişinin (veya tüzel kişinin) oluruyla yapılmasıdır. Kamu (devlet) iç borçlanmada bazen gönüllülüğü ortadan kaldırmaktadır. 1962 Yılından sonra Türkiye’de uygulanan **Tasarruf Bonoları** zorunlu olarak kamu borç vermeye iyi örnektir.

Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğu’ndan kalan borçlar ve borç yönetimindeki sorunlar nedeniyle borçlanma konusunda oldukça temkinli davranmıştır. İkinci Dünya Savaşı döneminde iç ve dış borçlanma konusunda gelişmeler yaşanmıştır. İlk defa bütçe açıklarının finansmanı için iç borçlanmaya gidilmiştir.

Bütçe açıkları 1950-60 arasında iç borçların önemli sebeplerinden biri olmuştur. 1960 sonrası dönemde, vergi gelirlerinin hedeflenen kalkınma için yapılan kamu harcamalarını karşılamada yetersiz kalması, iç finansman açığını büyütüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarından 1970’li yıllara kadar iç borçlanmaya çok fazla başvurulmamıştır. Açıklar genellikle Merkez Bankası kaynaklarına başvurularak finanse edilmeye çalışılmıştır. 1980 sonrası dönemde kamu açıkları ağırlıklı olarak iç borçlanmayla karşılanır hâle gelmiştir. Yüksek iç borçlanma, borçların sürdürülemez hâle gelmesine yol açmıştır. 2001 yılında yaşanan ekonomik krize bağlı olarak yaşanan daralma ve yüksek kur ayarlamaları gerçekleşmiştir.

Şubat 2001’de yaşanan ekonomik krizin faizler ve borçlanma vadeleri üzerinde yarattığı olumsuz etkiler sonucunda iç borç stoku büyük bir artış göstermiştir. 2001 krizini izleyen yıllarda iç borç stoku nominal olarak artmış olmakla birlikte artış hızı düşmüş, büyüme hızının da yüksekliği sonucunda GSYH içindeki payı azalmıştır.

Mali istikrarın sağlanmasında borç yönetimi önemli bir politika aracıdır.

NOT: Borç yönetimi mali istikrarı etkilediği gibi faiz oranları vb. parametreler üzerindeki etkisi nedeniyle para politikalarını da etkilemektedir.

Kamu finansmanında verginin yerine iç borçlanmanın tercih edilmesi, belirli kesimlere kaynak transferi sağlamıştır. Diğer yandan kamuya borç verenler zenginleşirken, borç vermeyenler fakirleşmiştir. Borçlanmanın gelir dağılımını bozmaması için reel faiz oranının büyüme hızının üzerine çıkmaması gerekir. Türkiye’de özellikle yüksek enflasyonist dönemde kamunun daha rahat borçlanması için yüksek tutulan reel faiz oranları, özel sektörü yatırım yapmak yerine, kamuya borç vererek risksiz ve yüksek

getiri sağlamaya yönlendirmiştir.

NOT: Borç yönetiminde temel amaç faiz oranları, döviz kurları ve likidite dalgalanmalarını minimum düzeyde etkileyecek borç yüküne sahip olmak ve bunu sürdürebilmektir.

NOT: Borç yönetiminin birincil amacı borç yükünün azaltılmasıdır.

Kamu İç Borçlanmasında Vade Ve Maliyet: Türkiye ekonomisinde yaşanan krizlerle birlikte iç borçlanmada vade yapısı giderek kısalmıştır. 1994 Yılında yaşanan ekonomik kriz neticesinde iç borçlanmanın vadesi yıllık ortalama vadesi 119 gündür. Bir önceki yılda iç borçlanmanın yıllık ortalama vadesi 257 gündür. Ekonomide yaşanan sıkıntılarla birlikte kredibilite (güven) sorunu borçlanmada vadeyi yarı yarıya kısaltmıştır. 5 Nisan 1994 Kararlarının ardından nispeten sağlanan istikrar, vadeyi 1999 yılında 479 güne kadar çıkartmıştır.

Şubat 2001 Krizi ile birlikte iç borçlanma vadesinde keskin bir düşüş gerçekleşmiştir. 2001 yılında ortalama iç borçlanma vadesi 148 gün olarak gerçekleşmiştir. 2010 sonunda iç borçlanmada vade 48 aya çıktıktan sonra, Avrupa'daki borç krizinin etkisiyle 2011 sonunda gerileme kaydetmiş ve 27 aya inmiştir. Türkiye'nin iç borç stokunda vade bakımından önemli bir performans gösterildiği söylenebilir.

Merkez Bankasının gecelik borç alma ve borç verme faiz oranları, kamu borçlanmasında referans alınan değerler arasındadır. Hazinesin borçlanmasındaki faiz düşüşleri, Merkez Bankası gecelik borç alma ve borç verme faiz oranlarına paralellik göstermektedir. Merkez Bankasının referans olarak kullanılan diğer bir enstrümanı da avans ve reeskont faiz oranlarıdır. Merkez Bankasının bankaların kırdırmak istedikleri borçlanma araçlarına uyguladıkları reeskont oranları (komisyon) ile avans isteyen bankalara uyguladıkları faiz oranları enflasyon ve Hazine borçlanmasına paralel düşüşler göstermiştir.

Kamu Kesimi Borçlanma Gereği: Kamu açığı, kamu gelir ve gider dengesinin giderler lehine gelişmesiyle oluşur. Diğer bir ifadeyle devlet elde ettiği gelirlerden daha fazlasını harcadığında kamu açığı meydana gelmektedir. Kamu açığın ölçme yöntemlerine göre geleneksel bütçe açığı, birincil açık, işlemsel açık, yarı mali açık, nakit açığı, nominal reel bütçe açığı gibi adlarla adlandırılır. Ülkelerarası karşılaştırmalar yapabilmek ve bütçe açığı ölçümü ile ilgili sorunlardan kurtulmak, standartlara uyum sağlamak ve maliye politikasının sürdürülebilirliğinin analiz edilebilmesi için kamu kesimi borçlanma gereği (KKBG) bütçe açığı göstergesi olarak kullanılmaktadır.

Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (KKBG): Kamunun toplam nakdi harcamaları ile toplam nakdi gelirleri arasındaki farktır.

TÜRKİYE BÜTÇELEMESİNİN GELİŞİMİ

Türkiye'de kamu mali yönetimine ilişkin ilk düzenleme 1927 yılında çıkarılan 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu'dur ve 2006 yılına kadar uygulanmıştır. 2006 yılından itibaren bütçeler 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'na göre hazırlanmıştır. Bu kanunla kamu idarelerinin tüm gelir ve giderlerinin bütçelerde yer alması sağlanmış ve bütçe dışında gelir elde edilmesi ile gider yapılması önlenmiştir. Harcamalar konusunda esneklikler sağlanmıştır. Kamuda uygulanan muhasebe sistemi geliştirilmiş, mahalli idareler ve sosyal güvenlik kurumlarının bütçe büyüklüklerinin TBMM'nin bilgisine sunulması sağlanmıştır. Vergi muafiyeti istisna ve indirimleri ile benzeri uygulamalar nedeniyle vazgeçilen kamu gelirleri cetveli (Vergi harcamaları cetveli) bütçe kanunlarına eklenmeye başlanmıştır. Mali saydamlıkla ilgili yeni kamu mali yönetim yapısı, harcamacı kuruluşların ileriye yönelik bütçe tahminlerinin, yerel yönetimler ve sosyal güvenlik kurumlarının bütçe tahminlerinin bütçe kanunu tasarısına eklenmesi gibi parlamentoya ve kamuoyuna sunulacak raporların içeriğini zenginleştiren yenilikler getirilmiştir. Kamu kaynağının etkin kullanımı açısından hesap verme sorumluluğu getirilmiştir. 2006 yılında konsolide bütçe yerine merkezi yönetim bütçesi kavramı kullanılmaya başlanmış ve düzenleyici/denetleyici kurumların da harcama ve gelirleri bütçeye dahil edilmiştir. Ayrıca eskiden genel bütçe dışında tutulan ve sosyal güvenlik kuruluşlarının ve mahalli idarelerin bütçeleri de genel yönetim bütçesi şemsiyesi altına alınmıştır. Bütçede yer alan en önemli harcama kalemlerinden eğitim sağlık ve savunma harcamalarının cumhuriyet dönemi boyunca bütçeden aldıkları paylar içinde savunma 1970'lere kadar belirgin bir şekilde bütçedeki en büyük payı alırken, yıllar itibarıyla payı azalmaya başlamış ve nihayet 2003 yılından itibaren eğitim harcamalarının altına düşmüştür. Eğitim harcamaları ve sağlık harcamalarının paylarında son yıllarda yükselme meydana gelmiştir.

TÜRKİYEDE ÖZELLEŞTİRME: Dar anlamda Özelleştirme, Kamu mülkiyetindeki ekonomik kuruluşların (KİT'lerin) Yönetim ve mülkiyetinin özel sektöre devredilmesidir. Geniş anlamda özelleştirme, devletin ekonomik faaliyetlerinin amacıyla kamu sektörünün denetimi altındaki kuruluşların özel sektöre devredilmesidir.

KİT'lerin sermayesinin en az %51'inin özel sektöre devri gerekmektedir. KİT çatısı altında yer alan fakat devletin %50 den daha az paya sahip olduğu iştiraklerdeki kamu payının özel sektöre devrini ise kamunun elindeki menkul değerlerin satılarak paraya dönüştürülmesi ifade edebiliriz. **Özelleşmede ilk şart mülkiyet devrinin gerçekleşmesidir.** Çünkü bu sayede söz konusu kuruluş devlet kontrolünden çıkmakta ve bütçe üzerindeki yükü (varsa) azalmaktadır. **Yönetim devride özelleştirmenin** ikinci koşuludur. Türkiye'de özelleştirme ile ilgili önemli çalışmalar 1980 sonrasında başlamıştır. Türkiye'de özelleştirmeye ilişkin kapsamlı düzenlemeler 1994 tarihinde 4046 sayılı Kanun'la düzenlenmiştir. Bu kanunla Özelleştirme Yüksek Kurulu ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. Özelleştirme ile devletin ekonomideki ticari faaliyetlerinin en aza indirilmesi hedeflenmektedir. Sonuçta rekabete dayalı piyasa ekonomisinin oluşturulması, devlet bütçesi üzerindeki KİT finansman yükünün azaltılması, sermaye piyasasının geliştirilmesi ve atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması amaçlanmaktadır. Türkiye'de özelleştirme çeşitli yöntemlerle uygulanmıştır. Özelleştirme uygulamalarında blok satış yöntemi ağırlık taşımaktadır. 1986 yılından bu yana toplam

43.1 milyar dolar tutarında özelleştirme gerçekleştirilmiştir. Özelleştirme uygulamaları ile kamu kesimi, faaliyet gösterdiği birçok sektörden tamamen çekilmiştir.

TÜRKİYE'DE MAHALLİ İDARELERİN BÜTÇELERİ: Türkiye’de mahalli idareler bütçeleri belediyeler, il özel idareleri, İller Bankası ile su ve kanalizasyon idareleri bütçelerinden oluşmaktadır. Mahalli idare bütçelerinin %90’ı belediyeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Türkiye’de son yıllarda mahalli idarelerin bütçe ve yetkileri arttırılmaya çalışılmaktadır. Mahalli idarelerin yetkileri, görevleri, gelir kaynakları ve harcamaları merkezi yönetim tarafından belirlenir. 1980 sonrası dönemde emlak vergileri ve bazı vergilerin toplanması belediyelere bırakılmış ve belediyelere genel bütçeden daha çok kaynak transfer edilmeye başlanmıştır. Bu gelişmelerin sonucu olarak 1980 yılında mahalli idarelerin gelirlerinin GSYH oranı %1 civarında iken, bu oran 2010 yılında %3,55 e kadar çıkmıştır. 2002 yılında genel bütçe gelirlerinin %6,6’sı mahalli idarelere aktarılırken, bu oran 2010 yılında %8,9’a yükselmiştir. Türkiye’de son on yılda hızlı bir şekilde kentlere göç gerçekleşmiştir. Bu durum mahalli idarelerin sunduğu hizmetlere olan talebi artırmıştır.

ÜNİTE 4

TEMEL SEKTÖRLERDE GELİŞMELER 1 : TARIM SEKTÖRÜ

Tarım sektörü, bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesini, bunların kalite ve verimlerinin yükseltilmesini, bu ürünlerin uygun koşullarda muhafazasını, işlenip değerlendirilmesini ve pazarlamasını kapsamaktadır. Diğer bir ifade ile tarım insan besini olabilecek ve ekonomik değeri olan her türlü bitkisel ve hayvansal ürünün bakım, besleme, yetiştirme, koruma ve mekanizasyon faaliyetlerinin yanı sıra durgun sularda veya özel alanlarda yapılan balıkçılık faaliyetlerinin tümünü kapsar.

Genel olarak, ülkelerin ekonomik gelişme düzeyi yükseldikçe, tarımın milli gelir içindeki payı ve istihdama katkısı azalsa da önemi azalmamakta, hatta artmaktadır. Zira insanların hayatta kalmalarını sağlayan yeme içme faaliyeti ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetin alanına girmektedir. Kaldı ki, insanların refah seviyesi hızla yükseldikçe, yaşam standardı da yükselmekte, buna bağlı olarak da tarımsal faaliyetin niceliği kadar niteliğinden beklentiler de sürekli değişmektedir.

Dünya nüfusunun zamanla köyden kente göç etmesi , yaşam beklentisinin artması, dünya nüfusunun hızla yaşlanması ve refah seviyesinin pek çok bölgede yükselmesi, tarımsal faaliyete bakışı büyük ölçüde değiştirmiş, sektörü geleneksel üretim ve tüketim yapısından hızla diğer sektörlerde olduğu gibi kapitalist piyasa sürecine dahil etmiştir.

Türk tarım sektörü de zamanla bundan nasibini almıştır ve almaya da devam etmektedir. **Tarımsal faaliyet, ana yapı olarak bitkisel ve hayvansal üretimle balıkçılık faaliyetlerinden ibarettir.** Bu kısımda alt üretim yapılarının her biri kendi içinde alt sektör ve ürünler üzerinden analiz edilmekte; böylece, ülkenin tarım alt sektörlerinde ve ürün bazında rekabet avantajları analiz edilmektedir. Analizler yapılırken, hem zaman içindeki gelişmeler hem de şu anda nispi durumları dikkate alınmıştır.

TARIMSAL FAALİYETİN İŞLEVLERİ VE ÖZELLİKLERİ: İktisat literatüründe 3 temel sektör arasında “tarım” birincil, “sanayi ” ikincil “hizmetler” ise üçüncül sektör olarak tanımlanır. Hemen hemen tüm ekonomilerde iktisadi kalkınmanın başlangıç aşamasında öncelikli sektör, **tarımdır**. Bunun sebebi, tarım sektörünün sahip olduğu istihdam ve katma değer büyüklüğüdür. Tarım sektörü oluşturduğu bu değer ile diğer sektörleri besler ve kendi önemi zaman içerisinde giderek azalır. Günümüzde özellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde tarım öncelikli sektör konumunda olduğu için, bu ülkelerde iktisadi kalkınma amacının gerçekleştirilmesinde tarım sektörünün çok önemli bir yeri vardır.

İktisadi gelişme sürecinde tarım sektörünün önemine ilk kez sistematik olarak değinen iktisat ekolü fizyokrasidir.

Fizyokrazi’nin kurucusu Fransız İktisatçı Quesnay’e göre , bir ekonomide tarım sektörü gelişmeden diğer üretim unsurlarının gelişmesi mümkün değildir. Serbest rekabet ve kişisel çıkar üzerine kurulu Fizyokreasiye göre, kıymetli madenler ve ticaret, iktisadi gelişme için o kadar önemli değildir.

Günümüzde tarım sektörü denilince akla, toprak ve veya suda yapılan bitkisel ya da hayvansal üretim faaliyetiyle uğraşan bir sektör gelmektedir **Dar anlamda tarım, ekim, dikim, bakım ve yetiştirme yoluyla bitki ve bitkisel ürünler**, hayvan ve hayvansal ürünler üretilmesi veya bunların üreticileri tarafından işlenip değerlendirilmesi faaliyetlerini kapsar. **Geniş anlamda tarım** ise bitkisel ve hayvansal ürün üretiminin yanı sıra, bu ürünlerin yetiştiricileri tarafından işlenmesini ormancılık ve balıkçılık faaliyetlerini, tarımsal ürünlerin taşınmasını ve saklanmasını, üreticiler tarafından satılmasını ve tarım alet ve makinelerinin üretim faaliyetlerinde bir bedel karşılığında kullanılmasını kapsar.

Tarım Sektörünün İşlevleri: Tarım sektörünün işlevleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- İnsanların besin gereksinimlerini karşılamak:
- Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına yardımcı olmak:
- Sanayi sektörüne hammadde sağlamak:.
- Tarım dışı sektörlerde istihdam sağlamak:.
- Tarım dışı sektörlerde üretilen mal ve hizmetlere talep yaratmak:
- Çevre sağlığı ve toplumun ruhsal dengesini korumak

Tarım Sektörünün Genel Özellikleri:

- Tarımsal üretim iklim şartlarına bağlıdır:
- Tarımsal üretim mevsimlerin ritmine bağlıdır:
- Tarım kesiminde üretim tekniklerini geliştirebilme imkânları sınırlıdır:
- Tarımsal mallar talebinin gelir esnekliği düşüktür:
- Tarım sektöründe üretim alanları dağınıktır:
- Tarımsal işletmelerin içerisinde buldukları piyasa koşulları farklılık arz eder:
- Tarım sektöründe “azalan verimler kanunu” geçerlidir:
- Tarımsal ürün fiyatları istikrarsızdır:

TÜRK TARIM SEKTÖRÜNÜN ÜRETİM YAPISI VE ÜRÜN PROFİLİ: Tarımsal üretim büyük ölçüde iklim ve doğa koşullarına bağlı bir iktisadi faaliyettir. Türkiye bu açıdan oldukça avantajlıdır. Zira Türkiye tarımsal üretim için elverişli bir iklim ve doğa yapısına sahiptir. . Büyük ölçüde Latin Amerika ve Güney Afrika ülkelerinde yetişen tropikal ürünler ve sadece dünyanın belirli bölgelerinde bulunan hayvansal ürünler dışında birçok tarımsal ürün Türkiye toprakları üzerinde yetiştirilebilmektedir. Türkiye’de tarım sektöründe doğrudan ve dolaylı olarak faaliyette bulunan iktisadi birimler arasında; özel sektör firma ve kuruluşları, devlet, KİT’ler, tarım satış kooperatif birlikleri, ticaret borsaları ve bazı tarımsal aracı kuruluşlar yer almaktadır. Sayılan bu birimler alım, satım, kontrol, koordinasyon, düzenleme, kısıtlama ve yönlendirme gibi çeşitli işlevleri yerine getirmektedir.

Tarımsal Arazi Yapısı ve Tarım İşletmelerinin Durumu: Tarımsal üretim iki büyük alt sektörden oluşur, Bunlar **Bitkisel** ve **Hayvansal** Üretimdir. **Bitkisel Üretim** içerisinde, tahıllar, baklagiller, tohumlar, tekstil, hammaddeleri, sebzeler, meyveler ve içecek bitkileri yer alırken, **Hayvansal üretim** canlı hayvanlar, süt , et, yumurta, bal ve deri gibi ürünleri kapsar.

Ekilen toplam tarım arazilerinin her yıl yaklaşık dörtte biri nadasa bırakılmaktadır.

Türkiye’de tarım arazileriyle ilgili en önemli sorun, çoğunlukla arazilerin oldukça küçük birimlerden oluşması ve aşırı parçalılık durumudur.

Tarımsal üretim hala büyük oranda geleneksel aile işletmeciliği usulü ile yapılması ve arazi miras hukukunun nesilden nesile bu bölünmeye müsait olmasından dolayı, tarım arazileri miras yoluyla çok küçük birimlere kadar bölünmüş ve bir tarım işletmesinin sahip olduğu parça sayısı giderek artmıştır. Dolayısıyla, bu kadar çok parçalı bir arazi yapısıyla sektörde verimli bir üretim ve etkin bir piyasa yapısının oluşturulması mümkün değildir.

Bu sorunun giderilebilmesi için, değişik dönemlerde arazi toplulaştırmasına yönelik girişimlerde bulunulmuş, 1961 yılından bu yana bazı hükümetler döneminde toprak reformu yasaları çıkarılmış, ancak ülkenin geleneksel ekonomik, sosyal ve kültürel yapısının bir sonucu olarak istenen başarı bir türlü elde edilememiştir. Dolayısıyla, bu sorunun çözümü, miras hukukundan başlayarak oldukça kapsamlı bir çalışmayı gerektirmekte ve toplumun ikna edilmesinden geçmektedir.

Tür k tarım sektö rü nü n en bü yü k soru n lar ın d an b iri d e t arım iş let mel erin in kü çü k gelen ek sel a ile iş let mel eri ş eklin d e o l m a sı d ır.

Tarım Sektörünün GSYH içerisindeki Payı ve Tarımsal Üretim Değeri: Türkiye, iklim ve doğa koşulları bakımından tarımsal üretime oldukça uygun bir yapıya sahiptir. Bu durum tarım sektörünün Türk ekonomisi için temel sektör olması sonucunu beraberinde getirmiş ve sektör ülke ekonomisi için daima önemli bir sektör olmuştur.

Türkiye’de üretilen tüm mal ve hizmetlerin piyasa fiyatları toplamını gösteren gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH) değeri incelendiğinde, sonuç daha da açık hale gelmektedir.

Bitkisel Tarım Sektörü ve Bitkisel Üretim: Tarım sektörünün birinci büyük alt bileşeni bitkisel tarım sektörü ve bitkisel üretim, diğeri ise hayvancılık sektörü ve hayvansal üretimdir. Türkiye’de toplam tarımsal üretim değerinin %48 i bitkisel üretime, kalan %52’si ise hayvansal üretime aittir. Bitkisel üretim faaliyeti de temel alt üretim alanları itibarıyla 3 grupta toplanabilir.

*Tahıllar ve diğer bitkisel ürünler

*Sebzeler

*Meyveler, içecek ve baharat bitkileri.

Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler: Türkiye’de tahılların ve diğer bitkisel ürünlerin ekilen alan ve üretim bakımından dağılıma bakıldığında, en fazla ekili alanı bulunan bitkisel ürünlerin buğday, mısır, arpa, çavdar ve çeltik gibi bitki türlerini bünyesinde barındıran tahıllar olduğu %74 anlaşılmaktadır. Ancak, üretim açısından en büyük pay tahıllar, kuru baklagiller, patates, yenilebilir kök ve yumrular ve son olarak yağlı tohumlar dışında kalan diğer bitkisel ürünlere %54 ve tahıllara %36 aittir.

Tahıllar, üretim miktarı açısından diğer bitkisel ürünlere kıyasla daha düşük bir paya sahip olmasına rağmen, Türk tarım sektörü açısından son derece önemlidir. Bu önem tahılların hem ara hem de nihai mal olarak kullanılabilme özelliğinden ileri gelmektedir. Türk tarım sektörü içerisinde bitkisel ürünler arasında tahıllar dışında, diğer bitkisel ürünler olarak gruplandırılacak ürünlere bakıldığında; Türkiye’nin bu alanda da önemli bir ürün profili ve üretim gücüne sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan en önemlileri; kuru baklagiller, patates, yağlı tohumlar, tütün, şeker pancarı, pamuk ve yem bitkileridir. Bunlardan kuru baklagiller grubu içerisinde kuru fasulye, nohut ve mercimeğin önemli bir yeri bulunmaktadır.

Sebzeler: Türk tarım sektörü sebze ve meyve üretimi açısından son derece zengin bir potansiyele sahiptir. Türkiye’de bazı tropikal ürünler dışında hemen hemen tüm sebze ve meyve türlerini üretmek mümkündür.

Sebze türleri geleneksel olarak 3 grupta toplanabilir.

*Meyvesi için yetiştirilen sebzeler (domates, hıyar, acur, biber, patlıcan, kabak, kavun ve karpuz gibi)

*Yumru ve kök sebzeler (kuru soğan, pırasa, havuç ve turp gibi)

*Diğer sebzeler (Çoğunlukla lahana, marul, ıspanak ve maydanoz gibi yaprağı yenilenler ve diğerleri)

Tek Tek alındığında en fazla üretilen sebzeler ise sırayla domatesi karpuz, biber, soğan, hıyar, kavun, patlıcan, lahana, fasulye ve maruldur. Bu ürünler büyük ölçüde pazara dönük olarak üretilmektedirler ve ülkenin bu alanda nispeten rekabet gücü daha yüksek ürünleridir.

Ayrıca, sebze üretimi ülkenin hemen her yerinde gerçekleştirilebilen bir tarımsal üretim faaliyetidir. Fakat son yıllarda özellikle iç ve dış pazarlara yönelik profesyonel manada yapılan üretim ağırlıklı olarak Akdeniz bölgesinde yoğunlaşmaktadır.

Meyveler: Üretilen meyveleri üretim değerleri bakımından sırayla aşağıdaki başlıklar altında toplamak mümkündür.

*Trunçgiller (Portakal, mandalina ve limon gibi)

*Yumuşak çekirdekli meyveler (elma, armut, ayva, vb)

*Taş çekirdekli meyveler (şeftali, erik, kayısı, kiraz, vişne , vb)

*Zeytin *Çay *Üzüm

*Sert kabuklu meyveler (badem, fındık, ceviz, kestane, antep fıstığı)

*Tropikal meyveler (İncir, muz, kivi, avokado vb)

*Baharat bitkileri (Kırmızı biber, anason, kimyon)

ülkenin meyvecilikte rekabet gücünü daha da artırabileceğini göstermektedir. Son yıllarda üretim ve rekabet gücünde sağlanan artışın sebeplerinden bazıları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Meyve üretimine eğitim ve girişimcilik düzeyi yüksek, daha nitelikli üreticilerin girmesi,
- Bu kişilerin uluslararası pazarların ihtiyaçlarını iyi analiz edebilmeleri,
- Asya ve tropikal bölgelerde üretilebilen meyvelerin üretilmesine başlanması ile ürün çeşitlenmesine gidilmesi,
- Üreticilerin özellikle AB ülkeleri başta olmak üzere, satın alma gücü yüksek ülkelere yönelmeleri,
- İç pazarda da halkın eğitim ve gelir seviyesinin yükselmesi ile birlikte, daha sağlıklı ürün tüketme ihtiyacının artması,
- Küreselleşme olgusunun hızla yayılmasıyla birlikte, küresel sağlık ve tüketim kalıplarına yaklaşılması,
- Akdeniz-Egehavzasının bu ürünlerin üretimine müsait olması,
- Bazı ürünlerde örtü-altı (sera) üretim imkânlarının artması ve
- Genel olarak kentlilik ve gelir düzeyindeki artışa bağlı olarak, aynı ürünü dört mevsim tüketme alışkanlığının yaygınlaşmasıdır. Söz konusu ürünlerin önemli bir özelliği de elma dışında hemen hepsinin büyük ölçüde ülkenin belli bölgelerine has olarak üretilmeleri, bazılarının ise sadece dar bir bölgede üretilmeleridir.

Türk tarımında bitkisel üretim başlığı altında ifade edilebilecek bir diğer konu organik bitkisel üretimdir. Özellikle gelir ve kentleşme seviyelerindeki artışa ve hane halklarının daha sağlıklı olduğu düşünülen bitkisel ürünleri tüketme eğilimlerine bağlı olarak son yıllarda hızla gelişen organik bitkisel üretim faaliyeti, Türk tarım sektöründe yeni bir pazarın oluşmasına neden olmuştur.

Bitkisel Tarım Sektöründe Tohumluk Üretimi: Bitkisel üretimin verimliliği için kalite onaylanmış (sertifikalı) tohumluk kullanımı son derece önemlidir. Ülkeler geliştikçe , tarımsal faaliyetler daha az arazi , işgücü ve sermaye, ama daha ileri teknoloji ve daha kaliteli girdi ile yapılmaya başlanmaktadır. Başka bir ifade ile , diğer sektörlerde olduğu gibi, tarımda da aynı miktar girdi ile daha fazla hasıla (çıktı) alınmak isteniyor ise, sertifikalı tohumluk üretimi stratejik bir duruma gelmektedir.

Türkiye’de de uzun yıllar önce kurulan ve hâlâ en büyük tohumluk üreticisi kurum olan Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü’ne (TİGEM) bağlı çok sayıda işletme bu işlevi yerine getiren en büyük kuruluştur. Tohum ıslah politikaları Cumhuriyetin başından beri küçük çaplı olarak yürütülse de ciddi politikaların geliştirilmesi 1980’li yılların başlarına rastlar. Aynı yıllarda ekonomide başlayan serbestleşme eğilimine paralel olarak, bu sektörde de benimsenen teşvik edici politikalar sayesinde özel sektör bu alana hızla yatırım yapmaya başlamış ve bugün ulusal ihtiyaçlar ve küresel rekabet gücü bakımından çok tatmin edici bir seviye olmasa da tohumculuk önemli bir noktaya gelmiştir.

Hayvancılık Sektörü ve Hayvansal Üretim: Hayvansal üretim, canlı hayvanların ve bu hayvanlardan elde edilen hayvansal ürünlerin üretimidir. Türkiye’de canlı hayvan üretimi; sığır, koyun, keçi, kümes hayvanları, arıcılık ve ipek böcekçiliğinden oluşur. Ülkenin toplam hayvan stokuna bakıldığında; %56’sının koyun, yaklaşık %28’inin sığır ve %15’inin de keçiden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Canlı Hayvan Üretimi: Ülkemizde sığır stokuna bakıldığında, bunları üç ana grupta toplamak mümkündür: Kültür, yerli ve kültür melezi. Son 20 yılda oluşan sığır stoku verileri incelendiğinde; yerli sığır sayısı oldukça baskın iken hızla azalmıştır.

Coğrafi olarak sığır üretiminin yoğun olarak yapıldığı bölgelere bakıldığında; üretim hemen hemen ülkenin her bölgesinde yoğun olarak yapılmaktadır. Türkiye’de 150 binin üzerinde sığır stokuna sahip iller hemen her bölgeye dağılmış durumdadır. Sığır varlığı dışında ülkemizde manda, at, eşek ve katır sayılarında aynı dönemde köyden kente göçün hızlanması ve yaşam biçiminde meydana gelen hızlı değişimin bir sonucu olarak büyük bir azalma olmuştur. Son 20 yılda küçükbaş hayvancılık olarak adlandırılan koyun ve keçi sayısında ciddi bir azalma yaşanmaktadır.

Hayvansal Ürünler Üretimi: Canlı hayvan üretimi ile bunlardan elde edilen ürünler arasında temel bir fark vardır. Canlı hayvan üretimi pür tarımsal bir faaliyet iken, bunlardan elde edilen ürünlerin üretimi daha ziyade endüstriyel bir faaliyeti gerektirir. Özellikle tarımda modern işletmeciliğin ve buna bağlı üretim sistemlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte başlı başına bir sektör haline

gelen gıda sektörü, aynı zamanda imalat sanayiinin ilk sırada yer alan önemli bir sektördür. Dolayısıyla, tarımsal ürünler denildiğinde, salt bir tarımsal faaliyetin değil, aynı zamanda endüstriyel /mühendislikle ilgili bir faaliyetten de bahsedildiğinin anlaşılması gerekir.

Kırmızı Et (Sığır Eti) Üretimi: Dünya süt üretiminin tamamına yakını, et üretiminin ise %24 ünü tek başına sağlayan sığır, besin maddesi üretiminde büyük paya sahiptir. Bu durum sığırın biyolojik avantajlarından kaynaklanmaktadır.

Sonuç Olarak,

- Türkiye’de koyun ve keçi eti üretiminin genellikle modern işletmecilik usullerine uygun olarak yapılmaması,
- Buna bağlı olarak (biraz da doğası gereği), hastalıkların yıldan yıla hayvan sayılarını ve üretimi sık sık değiştirmesi,
- Üretimde ölçeğin çok küçük, etkinsiz, dolayısıyla maliyetlerin yüksek olması,
- Üretici ile tüketici arasındaki aracılardan rekabetçi bir yapıya sahip olmamasından ötürü, yüksek üretici rantını ellerinde bulundurmaları,
- Tarımsal nüfusun hızla şehre göç etmesinden dolayı, köyde yetiştirici nüfusun azalması,
- Mera arazilerin giderek azalması ve kalitesinin zayıflaması; buna karşılık ciddi bir ıslah politikasının devreye sokulamaması olması,
- Çoğunlukla aile işletmeciliği şeklinde yürüdüğü ve kayıtların itinalı bir şekilde tutulmadığı için, istatistiklerin güvenilirlik düzeyinin zayıf olması

Süt Üretimi: Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlardan üretilen bir diğer hayvansal ürün süttür. Son 20 yıllık döneme bakıldığında; toplam süt üretimi %30 oranında artmıştır. Bu artış tamamen inek sütünden kaynaklanmaktadır. Zira söz konusu dönemde koyun ve keçiden elde edilen süt üretimi yıllar içinde sürekli azalırken, sadece inek sütünde bir artış yaşanmıştır.

Tavukçuluk: Yumurta ve Beyaz Et Üretimi: Kümes hayvanları, et ve yumurta tavuğu, hindi , ördek ve kazdan ibarettir. Türkiye’de toplam sayı içerisinde en büyük pay et tavuğuna , ardından yumurta tavuğuna aittir. Diğerleri çok ciddi bir üretim ve piyasa payına sahip olmadığı için, burada sadece tavukçuluk üzerinde durulacaktır.

Bal ve Yaş İpek Kozası Üretimi: Hayvansal üretim başlığı altında yer verilecek bir diğer konu arıcılık ve ipek böcekçiliğidir. Arıcılık açısından bakıldığında, Türkiye’de özellikle son yıllarda önemli değişikliklerin olduğu gözlemlenebilir. Geleneksel arıcılık yerini modern arıcılığa bırakmış ve bal üretimi miktarında ciddi artışlar yaşanmıştır.

Damızlık üretimi: Osmanlı Döneminde 1984 yılına kadar Türkiye’de hayvancılığın gelişmesinde en etkin görevi Hara ve İnekhanelerle birlikte Devlet Üretme Çiftlikleri, o tarihten (1984) itibaren de TİGEM üstlenmiştir. TİGEM’in en önemli görevlerinden birisi “ülkenin hayvansal üretimini artırmak, çeşitlendirmek ve ürün kalitesini iyileştirmek amacıyla yetiştirdiği damızlık hayvan ve spermaları yetiştiricilere intikal ettirmek” olarak belirlenmiştir. Hara ve İnekhaneler ile Devlet Üretme Çiftlikleri zamanında sığır, koyun, keçi, safkan Arap atı, tavuk ve hindi yetiştiriciliği şeklinde olan hayvancılık faaliyetlerinin tamamı ülkenin hayvancılık sektörünün ihtiyacı olan üstün vasıflı ve hastalıklardan arı damızlık taleplerinin karşılanmasına yönelik olarak sürdürülmüştür. Ancak, günümüzde damızlık faaliyetleri hala esas olarak TİGEM eliyle yürütülse de hayvancılık sektöründe özel sektör de yerini almıştır. Türkiye’de hayvancılığın gelişmesi için üstün nitelikli damızlık üretiminde başarılı olunması büyük bir öneme sahiptir.

Su Ürünleri Üretimi: Tarımsal üretim anlatılırken su ürünleri çok defa ihmal edilir. Her ne kadar bitkisel ve hayvansal faaliyetler kadar bir büyüklüğe sahip olmasa da Türkiye gibi 3 tarafı denizle çevrili bir ülke için su ürünlerinin üretimi ve piyasası ön emlidir. Hele de gelir ve eğitim düzeyi ile birlikte sağlık bilinci yükselen bir toplum için su ürünlerinin önemi daha da artacaktır. Kaldı ki , Türkiye de balık yetiştirilen göller , barajlar ve öze tatlı su balığı üretim tesisleri giderek yaygınlaşmaktadır.

Tarımsal İstihdam: Aslında arzu edilen, **tarımsal GSYH payı ile tarımsal istihdam payının birbirine yakın seyretmesidir.** Bir başka ifade ile, oransal olarak tarımın milli gelire katkısı taşıdığı istihdam hacmine nispetle yaklaşık üçte bir dolayındadır. Türkiye’de bunu engelleyen faktörlere bakıldığında, sektörün yapısal geri kalmışlığının olduğu anlaşılacaktır. Zira tarımsal işgücünün vasıf (nitelik) birikimi, verimlilik düzeyi çok düşük, sektörde sermaye birikimi, teknolojiye yararlanma ve teşebbüs kapasitesi nispeten zayıf, arazi yapısının bir kısmı modern tarıma elverişli olmayacak kadar küçük parçalara ayrılmış, dağlık, kurak, verimsiz, bakımsız ve dağınık bir görünüm arz etmektedir. İstihdam edilen işgücünün önemli bir kısmının gizli işsiz konumunda olması, sektörün iktisadi katkısının sınırlı kalmasının önemli bir sebebidir.

Türk tarım sektöründe istihdam hacminin giderek azalmasının ardında, yukarıda sıralanan unsurlara ilave olarak; ulusal ve uluslararası pazarlara yönelik mal üretebilme kapasitesinin son derece sınırlı olması nedeniyle sektörde gelir artışının diğer sektörlerle nispetle düşük düzeyde kalması gibi ekonomik faktörlerin yanı sıra, sosyal ve kültürel imkânların yetersizliği, dolayısıyla topyekûn bir hayat standardının düşük olması yatmaktadır.

Tarımsal Dış Ticaret: 1980 öncesi dönemde tarımsal ürünlerin ihracatı Türkiye’nin dış ticaretinde önemli yer tutmakta idi. Türk ekonomisi 1980 yılından sonra yönünü sınırları dışına çevirmiş ve ekonomik gelişimini dış ticarete (ihracata) dayalı bir büyüme stratejisine bağlamıştır. Buna rağmen hem coğrafyası, hem doğa koşulları hem de iklimi açısından tarımsal üretime son derece uygun olan Türkiye’de, günümüzde tarımın ihracat açısından güçlü bir sektör olmadığı görülmektedir. Özellikle son yıllarda tarımsal ürünlerde dış ticaret açığının hızla arttığı dikkat çekmektedir.

TÜRKİYE'DE TARIMSAL DESTEKLEME POLİTİKALARI:

Türkiye'de tarım politikasının uygulanma şekli kalkınma planları ile gerçekleştirilmektedir. Söz konusu planlara göre uygulanan politikaların temel hedefi, kaynakları etkin bir biçimde kullanarak ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslararası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan örgütlü, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörü oluşturmaktır. Bununla birlikte, kalkınma planlarında tarım politikaları ile gerçekleştirilmek istenen amaçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Tarımsal üretim seviyesini ve verimliliği arttırmak, sektörün gelişme hızını sürdürülebilir kılmak,
- Tarımsal üretimde mümkün olduğunca kendine yeterli bir düzeye ulaşmak ve toplumun dengeli bir şekilde beslenmesini sağlamak,
- Tarıma dayalı sanayinin, tarımsal girdi ihtiyacını yurtiçinden karşılamak,
- Sektörde gelir düzeyini yükselterek, sektörler arasındaki gelir farklılıklarını gidermek,
- Tarımsal istihdamı verimli hâle getirmek ve buradan başka sektörlerle işgücünü göçünü kontrol etmek,
- Sektörün teknoloji düzeyini yükselterek, tarımsal üretimin doğal koşullara bağımlılığını azaltmak,
- Tarımda verimlilik düzeyinin artırılması amacıyla modern girdi kullanımını (sertifikalı tohumculuk ve damızlık) teşvik etmek, sulama faaliyetlerini geliştirmek,
- Tarım ürünlerinin uluslararası rekabet gücünü artırmak ve
- Tarımda destekleme politikasını etkin bir araç olarak kullanmak.

Ülkeler, tarım sektöründe faaliyet gösteren üretici ve tüketicileri fiyat istikrarsızlıklarından korumak, bunlar arasındaki gelirin adil dağılımını gerçekleştirmek, tarımsal-kırsal kalkınmayı hızlandırmak, tarımda üretimi çeşitlendirmek, tarım ürünleri ticaretini özendirerek ve ülke tarımının dünya piyasasından daha büyük bir pay almasını sağlamak gibi amaçlarla tarım sektörünü desteklerler.

Türkiye için de ziyadesiyle doğru olan bu durum neticesinde, devlet uzun yıllardır tarım sektörü üzerinde müdahil olmuş ve çeşitli yöntemlerle tarım sektörünü desteklemiştir. Çünkü;

- i) tarım doğa koşullarına fazlasıyla bağımlı olduğu için negatif arz şoklarına ziyadesiyle açıktır, o nedenle risk ve belirsizlik fazladır;
- ii) arazi yapısı genellikle çok parçalıdır ve dağınıktır, dolayısıyla üretimde ölçek dezavantajı vardır;
- iii) tarımsal ürünlerin arz ve talep esneklikleri genel olarak düşüktür;
- iv) tarımsal ürünlerin saklanması ve pazarlanması hem daha zor hem de daha maliyetlidir.

Tarım sektörüne uygulanan destekler fiyat, gelir ve diğer destekler olarak üç temel kategoriye ayrılır. **Gelir destekleri**, kendi içerisinde dolaylı ve doğrudan gelir desteği olarak ikiye ayrılmaktadır. **Fiyat destekleri** içerisinde teşvikler, primler, kota ve tarifeler, vergiler ve ihracat iadeleri sayılabilir. Doğal afetler karşılığında yapılan bitkisel ve hayvansal zarar ödemeleri doğrudan gelir desteği kapsamında yer alırken, tarımsal hammadde alımı, tarımsal üretim kredileri, hayvan sigortası ve depolama gibi üretim maliyetlerini azaltan destekler dolaylı gelir destekleri içerisinde sayılabilir. Son destek kalemi olan **diğer destekler** içerisinde ise eğitim, araştırma-geliştirme (AR-GE), pazarlama, dağıtım ve yayım gibi destekler bulunmaktadır. Türkiye'de uygulanan tarımsal destekleme politikaları, dünyadaki uygulamalarla büyük ölçüde örtüşmektedir. Türkiye'de destekleme alımları, girdi destekleri, düşük faizli tarımsal kredi, süt teşvik primi ödemeleri, doğal afet ödemeleri, ekim alanları sınırlandırılması ve destekleme primleri gibi birtakım destekleme faaliyetleri yürütülmektedir. Ayrıca, AR-GE, yatırım, pazarlama ve dış ticarete yönelik destekleme faaliyetleri de bulunmaktadır.

TÜRK TARIM SEKTÖRÜNÜN AB ORTAK TARIM POLİTİKASINA UYUMU: Avrupa Birliği (AB) Ortak Tarım Politikası'nın (OTP) temelleri 1958 yılında atılmış ve Birliğin ilk ortak politikası olmuştur. Üye ülkelerin tarım politikalarını siyasal ve ekonomik anlamda bütünleştirmek olan bu politika demetinin amaçları aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Üretim standartlarını ve tarım teknolojilerini geliştirmek, • Tarımsal üretim araçlarının etkili kullanımını sağlamak,
- Avrupa'daki tarımsal üretimin verimliliğini artırmak, • Piyasalarda istikrarı sağlamak,
- Ürün arzının güvenliğini sağlamak, • İşgücünün optimum kullanımını sağlamak,
- Gelir artışı sağlamak, • Fiyata dayalı haksız rekabetin önüne geçmek.

Bununla birlikte OTP üç temel ilke üzerine inşa edilmiştir. Bu ilkeler ve ilkelerin kapsamı ise şu şekilde özetlenebilir .

- **Tek tarım pazarı ilkesi:** Bunun anlamı, AB'ye üye ülkeler arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımı önündeki tüm engellerin kaldırılması ve tarımsal ürünlerin piyasa koşulları içerisinde alınıp satılabileceği tek bir pazarın oluşturulmasıdır.
- **Topluluk tercihi ilkesi:** Bu ilke ile ithal ikameci bir anlayış içerisinde, öncelikle AB'ye üye ülkelerin tarım ürünlerinin tüketilmesi ve söz konusu yerli ürünlerin ithalata karşı korunmasını sağlayarak AB tarım ürünleri ihracatının geliştirilmesi hedeflenmektedir.
- **Ortak mali sorumluluk ilkesi:** Bu ilke doğrultusunda AB'de OTP'ye ilişkin tüm harcamalar, üye ülkeler tarafından ortaklaşa karşılanacaktır. Bu amaçla, 1962 yılında AB bütçesi içerisinde Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu (FEOGA) oluşturulmuştur.